

Enhedslistens grønne program

Bemærk:

I noterne er der henvisninger til Enhedsliste-dokumenter, som udkastet bygger på politisk, og i en del tilfælde til andre kilder.

Noterne og afsnitsnumrene er kun til intern brug – de kommer ikke med i det endelige forslag.

Indhold:

1. Et økologisk bæredygtigt samfund	2
2. Den økologiske krise	3
2.1. Jordens økologiske grænser overskrides	3
2.2. Kapitalismen sætter profitten over miljøet	3
2.3. Grøn vækst er en myte.....	4
2.4. Krisen skærper ulighederne.....	4
3. Rød og grøn omstilling	5
3.1. Miljøretfærdighed.....	5
3.2. Kollektive rammer for at leve bæredygtigt	6
3.3. Grønne job i stedet for miljøødelæggende job	7
3.4. Demokratisering og socialisering af økonomien.....	7
3.5. Internationalt samarbejde	8
4. Klima og energi	8
4.1. Sæt klimaredning før kapitalinteresser.....	8
4.2. 100 % vedvarende energi med langt mindre forbrug.....	9
4.3. Sammenhængende og demokratisk energiplanlægning	10
4.4. Klimatilpasning	10
5. Natur, landbrug og fiskeri.....	10
5.1. Landbruget skal respektere naturens grænser	11
5.2. Fælles ejerskab og lokal forankring	11
5.3. Vildere og mere sammenhængende natur	12
5.4. Landmanden som naturforvalter	12
5.5. Skånsomt fiskeri.....	12
6. Transport og byudvikling	13
6.1. Grøn omstilling af transporten	13

6.2.	Mindre transportbehov gennem bæredygtig byudvikling	14
6.3.	Begrænsning af unødvendig varetransport.....	15
7.	Råstoffer, produktion og forbrug	15
7.1.	Mindre råstofforbrug og -udvinding.....	15
7.2.	Cirkulær økonomi.....	15
7.3.	Holdbarhed, reparation og genbrug.....	16
7.4.	Deleøkonomi	16
7.5.	Produkter, vi kan undvære.....	16
8.	Fra program til handling	17

1. Et økologisk bæredygtigt samfund

Enhedslisten har en vision om et samfund, hvor alle har lige muligheder for at leve det liv, de ønsker, i respekt for andre mennesker og for naturen. Et økologisk bæredygtigt socialistisk samfund, hvor mennesker samarbejder om at få opfyldt deres behov uden at forringe resten af verdens eller fremtidige generationers muligheder for at opfylde deres behov.

Vi ønsker et samfund, hvis forbrug af Jordens ressourcer er i balance med Jordens økologiske bæreevne.

Vi ønsker et samfund, der tager ansvar for naturen, så den får plads til at være mangfoldig og trives, både af hensyn til menneskeheden og af hensyn til naturen selv. Et samfund, hvor der hverken drives rovdrift på naturen eller på menneskers arbejdskraft.

Vi ønsker et samfund uden sociale klasser og med en høj grad af lighed. Et samfund, der giver alle mennesker mulighed for et rimeligt materielt forbrug, og som fremmer solidaritet og samarbejde om fælles, bæredygtige løsninger.

Vi ønsker et samfund, hvor der produceres med udgangspunkt i menneskers behov og inden for rammerne af naturen og miljøets bæreevne – ikke med det formål at skabe profit.

Vi ønsker et samfund, hvor beskæftigelse og social tryghed kan sikres, uden at økonomien hele tiden skal vokse.

Vi ønsker et samfund, hvor økonomien sætter kvalitet, reparation og genbrug i højsædet og holder råstofferne i stadig cirkulation, så de ikke ender som affald.

I sådan et samfund vil mennesker kunne leve bedre, samtidig med at de skåner miljøet ved at begrænse produktion og transport. Det vil give mere fritid, mindre stress og et rigere liv for den enkelte og for lokalsamfundene.

Som en forudsætning for alt dette arbejder vi for et socialistisk demokrati, hvor befolkningen ejer ressourcer og virksomheder i fællesskab og træffer beslutningerne om de økonomiske mål og prioriteringer, så lokalt som muligt og så nationalt og internationalt som nødvendigt.

Vores vision er i samklang med en bevægelse i befolkningen, hvor stadig flere mennesker indser, at der er brug for et grundlæggende skifte i systemer og værdier, hvis der skal være en fremtid, vi kan byde vores efterkommere.

2. Den økologiske krise

I dag befinder vi os i en situation, hvor der med sikkerhed kommer store forandringer i de kommende år. Enten gennemfører vi en gennemgribende grøn omstilling af vores måde at producere og forbruge på, eller også vil fremtiden blive præget af klima- og miljøkatastrofer af hidtil uset omfang.

2.1. Jordens økologiske grænser overskrides

Jordens økosystemer er truet af en global økologisk krise, hvor afgørende planetariske grænser¹ er blevet overskredet eller er på vej til at blive det: klimaforandringer, tab af biologisk mangfoldighed, fortrængning af natur og ødelæggelse af de tropiske skove, forurening med kvælstof og fosfor, forsuring af havene, pres på ferskvandsressourcerne og forurening med kemiske stoffer, gmo'er, nanomaterialer m.m.²

Den massive udledning af drivhusgasser har igangsat klimaforandringer, som er på vej til at blive katastrofale og uigenkaldelige. Allerede nu er folk mange steder i verden ramt af tiltagende tørke, ørkenspredning, oversvømmelser og orkaner. Klimaforandringerne truer fødevarer- og ferskvandsforsyningen, fører til krige og skaber flygtningestrømme.

Klimaforandringerne forstærker den øvrige økologiske krise, ikke mindst den igangværende masseuddøen af arter, fordi mange levesteder forsvinder eller ødelægges.

Også i Danmark er naturen og miljøet allerede under kraftigt pres: Vandløb, kyst- og havområder forurenes, grundvandet trues, og arter forsvinder.

Følgerne af den globale opvarmning rammer i første række de fattigste dele af verden, men ingen lande vil gå ram forbi, hvis den globale opvarmning ikke standses i tide. Også her i landet forventes havvandsstigning, ekstremt vejr, invasive arter³ og tropesygdomme⁴ at accelerere, jo længere klimakrisen får lov til at udvikle sig. Og i kølvandet på klimaforandringerne følger øget usikkerhed og uro, som også vil påvirke livet i vores del af verden i negativ retning.

For hver dag, der går, bliver problemerne vanskeligere at løse.

2.2. Kapitalismen sætter profitten over miljøet

Den økologiske krise skyldes grundlæggende, at den kapitalistiske økonomi er ved at vokse ud over klodens bæreevne. Den udbreder en uholdbar produktions- og forbrugsmodel til en hastigt voksende verdensbefolkning.⁵

I denne økonomi udnyttes klodens ressourcer hovedsagelig ud fra private ejeres interesser i at optimere deres profitter, ofte uden hensyn til miljøet og fremtidige generationer. Priserne fastsættes alene ud fra de omkostninger, som indgår som en direkte omkostning i produktionen.

Samtidig er det kapitalistiske system orienteret mod uendelig økonomisk vækst, navnlig fordi hver virksomhed må øge sin produktivitet og afsætning for ikke at blive slået ud af konkurrenterne. Den voksende produktion søges afsat ved at stimulere forbruget og fremskynde udskiftningen af varer gennem reklame og forskellige former for planlagt forældelse.

Væksten i produktion og forbrug medfører et kolossalt ressourcespild, og væksten har i vores del af verden for længst overskredet et punkt, hvor den ikke længere gør folk mere tilfredse.⁶ Desuden medfører kapitalismen tilbagevendende kriser, hvor væksten svigter med massearbejdsløshed til følge.

2.3. Grøn vækst er en myte

I Danmark og internationalt ser vi, hvordan borgerlig klima- og miljøpolitik satser på teknologiske og markedsbaserede løsninger, der skal give fortsat økonomisk vækst, nu under overskriften "grøn vækst". Det er et udtryk for, at man overlader styringen til markeds kræfterne og sætter hensynet til kapitalinteresser først.

Udvikling af grøn teknologi er vigtig, men hvis mængden af industriprodukter, biler, flyrejser osv. fortsætter med at vokse, kan vi ikke afværge klimakatastrofen og løse den økologiske krise.

Det er ikke muligt helt at afkoble den økonomiske vækst fra vækst i ressourceforbrug og miljøbelastning.⁷ Det er f.eks. en myte, at Danmark har været i stand til at fastholde en økonomisk vækst, mens CO₂-udslippet er reduceret. I dag produceres en stor del af de varer, der forbruges her i landet, med drivhusgasudledninger og miljøomkostninger til følge i andre dele af verden. Derfor har Danmark et af verdens største økologiske fodaftryk set i forhold til indbyggertallet.

Samtidig medfører dele af den "grønne vækst" i sig selv nye former for miljøødelæggelse, f.eks. som følge af dyrkningen af biobrændstoffer.

Det er væsentligt at påvirke virksomhedernes og forbrugernes adfærd på kort sigt ved at regulere priserne gennem grønne afgifter og lignende. Men grundlæggende kan man ikke prissætte naturrigdommene eller menneskers liv og sundhed. Desuden er en gennemgribende og socialt afbalanceret grøn omstilling ikke mulig, hvis man lader investeringerne ske ud fra hensyn til virksomheders overskud – det er nødvendigt med en sammenhængende og langsigtet planlægning.

Klima- og miljøpolitik inden for kapitalismens rammer bliver med andre ord for lidt, for sent og for skævt.

2.4. Krisen skærper ulighederne

Den økologiske krise spiller sammen med kapitalismens uligheder og klasse modsætninger.

Både globalt og i de enkelte lande er det de rige, der belaster klimaet og miljøet mest med deres forbrug. De riges forbrug danner samtidig en model, som de mindre velhavende stræber efter at få del i.

Klimaforandringerne går hårdest ud over det globale syds fattige, hvoraf et flertal er kvinder. Kvinderne kommer under særligt hårdt pres, når der opstår tørke eller oversvømmelser, fordi de ofte står for dyrkning, vand og brænde.⁸

Også i Danmark vil klimakrisen især ramme de grupper, der har dårligst råd til stigende forsikringspræmier og til at beskytte sig mod skybrud og hedebølger.⁹ De rige kan derimod langt hen ad vejen købe sig fri af konsekvenserne.¹⁰

Samtidig skaber samfundets store uligheder i magt og indflydelse forhindringer for at løse den økologiske krise. Private selskaber træffer beslutninger med store følger for miljøet hen over hovedet på befolkningen¹¹, og hensynet til selskabernes fortjenester og vækst vejer tungt for de politiske beslutningstagere.¹²

Langt de fleste mennesker har en interesse i at gøre op med de strukturer, der sætter profitinteresser over miljøet, klimaet og klodens fremtid, og med en samfundselite, der vælter omkostningerne over på de dårligst stillede.¹³ Derfor opstår der muligheder for brede alliancer i kampen for klimaretfærdighed og grøn omstilling.

Kampen for at sikre balance mellem mennesket og naturen og kampen for lighed og velfærd er for os én og samme kamp. Det drejer sig om, at almindelige mennesker vinder kontrol over økonomien og naturressourcerne for i fællesskab at styre udviklingen, lokalt, nationalt og internationalt. Kun ved at tage fat på overgangen til et socialistisk demokrati kan vi for alvor sætte ind mod klima- og miljøkrisen, ressource-, fattigdoms- og fødevarekriserne.¹⁴

3. Rød og grøn omstilling

Danmark skal i løbet af få årtier omstilles til et klima- og miljøvenligt samfund med høj velfærd, lighed og livskvalitet. Omstillingen er afgørende for mennesker og natur herhjemme, men også for at vise verden, at et bæredygtigt samfund er muligt at realisere.^{15 16}

Helt overordnet handler det om at gøre op med brugen af fossile brændsler og sænke den danske økonomis samlede forbrug af energi, materialer og arealer, så det svarer til vores retfærdige andel af det globale miljømæssige råderum.¹⁷

Det drejer sig ikke alene om en udskiftning af teknologier, men også om øget demokratisk kontrol over økonomien og naturressourcerne og om en social omfordeling i de enkelte lande såvel som mellem nord og syd. Det bliver afgørende for, at det lykkes at afværge økologiske sammenbrud.

3.1. Miljøretfærdighed

Den nødvendige grønne omstilling er oppe imod stærke økonomiske og politiske interesser. Derfor kan omstillingspolitikken kun komme igennem, hvis der er et pres fra mobiliseringer og bevægelser med opbakning fra den brede befolkning. Samtidig kræver den grønne omstilling også en indsats fra

borgerne selv, på arbejdspladser og uddannelsessteder, i lokalsamfund og boligkvarterer, i hjemmet og fritiden.

Denne folkelige opbakning og deltagelse kommer kun, hvis omstillingen sker med en retfærdig fordeling af byrderne og med sikring af beskæftigelse og social tryghed.¹⁸

Tilsvarende kan verdens lande kun samles om de nødvendige indsatser, hvis de rigeste og historisk mest klima- og miljøbelastende lande som Danmark går forrest med reduktioner.

Forholdene for fattige og lavtlønnede kan ikke længere forbedres ved at satse på økonomisk vækst og håbe på, at noget af den siver ned. Det kan klimaet og miljøet ikke bære. I stedet er der brug for en radikal omfordeling af velstand og forbrug, både herhjemme og globalt.¹⁹

Vi må give plads til, at fattige lande i det globale syd kan have en økonomisk vækst, men også yde økonomisk og teknologisk støtte til, at deres udvikling bliver bæredygtig. Samtidig er det vigtigt at støtte kampe for omfordeling af magt og rigdom i det globale syd, ikke mindst til fordel for kvinders ligestilling. For på længere sigt at stabilisere verdensbefolkningen er det afgørende, at kvinder opnår friheden til at bestemme, hvor mange børn de vil have og hvornår²⁰, og at den sociale tryghed øges.

3.2. Kollektive rammer for at leve bæredygtigt

Det er afgørende at opbygge strukturer, som tilskynder til og gør det nemt at forbruge, bo og transportere sig på en klima- og miljøskånsom måde.²¹ Alle skal have reel mulighed for at være med i den grønne omstilling.²²

Derfor skal der indføres høje grønne afgifter, men sådan at et rimeligt basisforbrug er billigt.²³ Samtidig skal de laveste lønninger og overførselsindkomster hæves,²⁴ økologiske varer fritages for moms, og priser og avancer kontrolleres.²⁵

Reklame og anden markedsføring skal minimeres og erstattes af saglig oplysning om varerne.²⁶ Der skal være mærkningsordninger og tydelige varedeklarerationer. Men for at folk reelt kan vælge miljøvenlige forbrugsmønstre, er det afgørende, at der faktisk udbydes miljøvenlige produkter, og ubæredygtige produkter må udfases gennem stadig højere kvalitets- og miljøstandarder.²⁷

Velfærd og grøn omstilling hænger sammen. Velfærden skal udbygges inden for offentlig sundhed, uddannelse og omsorg m.v. Samtidig skal det gøres fordelagtigt at deles om ting, så forbrugerne kan opnå den samme nytte med mindre produktion.²⁸

Øget produktivitet bør realiseres som øget fritid snarere end som øget produktion og forbrug af materielle varer. Vi arbejder for en fortløbende, generel arbejdstidsforkortelse med lønkompensation.²⁹ Kortere arbejdstid er ikke mindst vigtig, for at alle kan få tid til at deltage i demokratiske processer og grønne fællesskaber og til at leve sundt og bæredygtigt.³⁰

3.3. Grønne job i stedet for miljøødelæggende job

Enhedslisten arbejder for et opgør med den ukritiske vækstopolitik og for en satsning på bæredygtige job.³¹ Det gælder om at gennemføre en velordnet, retfærdig og rettidig omstilling til job, som bygger på beskyttelse i stedet for nedbrydning af klimaet og Jordens ressourcer.³²

Der er brug for at få oprettet et stort antal nye, bæredygtige job inden for bl.a. trafik, energi, byggeri, landbrug, industri, reparation og genbrug. Samtidig er det nødvendigt at indskrænke ressourceslugende, miljø- og klimaskadelige aktiviteter – f.eks. lastbiltransport, luftfart, kødproduktion, reklamebranchen, finanssektoren og våbenindustrien.³³

Der må gennemføres omfattende grønne jobplaner³⁴ og garanteres ligeværdig beskæftigelse, efteruddannelse og omskoling til dem, hvis arbejdspladser forsvinder som følge af den grønne omstilling.³⁵ Både privat og offentligt ansatte må sikres miljørettigheder på arbejdspladsen, herunder indsigt i virksomhedens klima- og miljøpåvirkning og inddragelse i dens teknologivalg og energiplaner.³⁶

3.4. Demokratisering og socialisering af økonomien

Den grønne omstilling nødvendiggør en demokratisk planlægning, hvor langsigtede miljømæssige og sociale hensyn træder i stedet for kortsigtede profithensyn og krav om vækst.^{37 38} Der skal udvikles planer for, hvordan alle sektorer omstilles til økologisk, ressource- og klimaskånsom drift,³⁹ og økonomiske tiltag skal vurderes i forhold til deres virkninger for klimaet og miljøet.

Samfundet må begynde at vinde demokratisk ejerskab over nøglesektorer og styre prioriteringen af ressourcerne inden for det økologiske råderum.

Derfor skal det offentlige:

- etablere en spekulationsfri finanssektor, der sikrer kreditter til klimatiltag, grøn teknologi og skabelse af bæredygtige job⁴⁰
- stille krav til leverandørerne om økologisk bæredygtige varer og ydelser^{41 42} og fastsætte både de aktuelle og kommende miljønormer⁴³
- bringe bæredygtighed i fokus for forskning, teknologiudvikling og uddannelse,⁴⁴ bl.a. gennem offentlige innovationscentre⁴⁵
- foretage de nødvendige langsigtede investeringer^{46 47} og igangsætte økologiske produktioner,^{48 49} bl.a. ved at kommunerne får ret til at oprette produktionsselskaber, som drives åbent og demokratisk og med et bæredygtigt og klimavenligt formål.⁵⁰

Samtidig skal der gives støtte til åbne og demokratisk organiserede ejerformer, som udvikles nedefra: kooperativer og andre fællesejede virksomheder, hvor der investeres ud fra samfunds- og miljøhensyn i stedet for profithensyn, og hvor ansatte og brugere deltager i styringen.^{51 52}

Erhvervslivets investeringsbeslutninger skal underlægges krav om økologisk bæredygtighed,⁵³ og medarbejderne og forbrugerne skal sikres indflydelse på produktion og vareudbud.⁵⁴

Desuden arbejder vi for, at lønmodtagernes pensionsfonde bliver reelt demokratiske og investerer socialt og bæredygtigt.⁵⁵

3.5. Internationalt samarbejde

Den omstilling, som Enhedslisten vil gøre Danmark til eksempel på, søger vi også at udbrede i Norden, i Europa og globalt sammen med venstrefløjskræfter og græsrodsbevægelser. Omstillingen kan ikke fuldføres uden et stærkt internationalt samarbejde på et demokratisk grundlag.

Vi går imod handels- og investeringsaftaler, der øger de multinationale selskabers magt. I stedet arbejder vi for internationale aftaler med miljømæssige og sociale minimumsstandarder, hvor lande og regioner har ret til at gå foran.⁵⁶

I EU arbejder vi for minimumsstandarder for klima- og miljøpolitik, som giver de enkelte lande mulighed for at gå videre, i stedet for de totalharmoniseringer, som er en konsekvens af, at EU sætter hensynet til handel og profit over hensynet til miljø og natur. Danmark skal ikke bare overholde EU's minimumsregler, men også arbejde for højere standarder og udnytte alle muligheder for at gå videre end EU's regler – også når det strider mod EU's krav om fri bevægelighed for varer og kapital.⁵⁷

Et folketingsflertal, der vil gennemføre en socialt retfærdig og solidarisk grøn omstilling, vil være nødt til at bryde med EU's liberalistiske traktater og regler. Derfor vil vi udfordre snærende EU-regler så langt som muligt og arbejde for, at der oprettes et socialt og grønt demokratisk samarbejde i stedet for EU.⁵⁸

4. Klima og energi

Enhedslisten arbejder for et lavenergisamfund, udelukkende forsynet af vedvarende energikilder og med minimal klimabelastning, både nationalt og globalt.

Selvom Danmark kun udgør en lille del af verdenssamfundet, kan den nationale indsats have en effekt, som rækker langt videre end den udledning, vi formindsker. Med vores teknologiske og økonomiske ressourcer har vi ikke blot muligheden for at gennemføre en hurtig og fuldstændig omstilling til vedvarende energi. Vi er også forpligtede til at vise, at det kan lade sig gøre, for at give håb til det globale fællesskab og for at lægge pres på den øvrige verden, så temperaturstigningen holdes under 1,5 grader.

Danmark skal gå forrest sammen med andre lande i Norden og Europa, og arbejde for retfærdige og forpligtende internationale aftaler, der sætter grænser for udledningerne og udfaser brugen af fossile brændsler.

4.1. Sæt klimaredning før kapitalinteresser

Når markedskræfterne styrer omstillingen til vedvarende energi, er det kortsigtede profithensyn, som bestemmer løsningerne. Det indebærer beskidte vildveje som afbrænding af biomasse⁵⁹, lagring af CO₂ i undergrunden og atomkraft. Det gælder for dem alle, at de blot udskyder problemerne eller forårsager nye affaldsproblemer, som vil blive helt uoverskuelige med den forventede vækst i det globale energiforbrug. Handlen med CO₂-kvoter forskyder blot

udledningerne geografisk, udskyder faldet i den globale udledning og belønner spekulation i forurening.⁶⁰

I stedet må vi respektere det globale budget for udledning af drivhusgasser, som kan tillades, hvis klimaforandringerne skal holdes i ave. Gennem en stærk klimalov skal det sikres, at der tages udgangspunkt i videnskabens anbefalinger og en retfærdig global byrdefordeling, således at lovgivere og myndigheder forpligtes til at reducere udledningerne af drivhusgasser tilstrækkeligt, år for år. Den tilladelige udledning skal opdeles i kortvarige budgetter med årlig opfølgning og udmøntes i handlingsplaner for de enkelte områder.

Klimaregnskabet og -indsatsen skal også omfatte de drivhusgasudledninger, som den danske økonomi forårsager uden for landets grænser gennem international transport, industriproduktion, der er forlagt til andre lande, og dyrkning af dyrefoder og andre landbrugsprodukter.⁶¹

Langt størstedelen af de tilgængelige fossile energireserver skal forblive i undergrunden for at undgå katastrofale klimaforandringer. Derfor må olie- og naturgasproduktionen i Danmark ikke intensiveres, men afvikles, søgning efter nye reserver skal standses, og udvinding af skifergas forbydes.⁶²

Den nødvendige omlægning og udvikling af energiforsyning, landbrug, transport, byer og boliger, produktions- og forbrugsmønstre er kort beskrevet i dette og de følgende kapitler.

4.2. 100 % vedvarende energi med langt mindre forbrug

Overgangen til vedvarende energi skal være gennemført inden 2040. Det betyder, at der hvert år skal ske en omfattende udbygning med især vind- og solenergi.⁶³

Alle former for vedvarende energi indebærer et ressourceforbrug, både i form af materialer, energi til fremstilling og areal. Derfor må omlægningen til vedvarende energi gå hånd i hånd med omfattende energibesparelser.

Danmark er nået langt med omstillingen af elproduktion, men størstedelen af landets energiforbrug forsynes stadig ved afbrænding af biomasse, affald og gas til opvarmning, og transportarbejdet drives næsten udelukkende af fossile brændsler. Her er det nødvendigt med omfattende energieffektivisering, f.eks. ved energirenovering af bygninger og skift til eldriven transport. Men det er også nødvendigt at reducere de aktiviteter, der forårsager energiforbruget, f.eks. ved at begrænse bygningsarealet, bilkørslen og antallet af elapparater. Der er ikke mindst brug for en sammenhængende planlægning af byudvikling ved fortætning for at formindske energiforbruget til opvarmning og transport.

Boligerne og den øvrige bygningsmasse skal energirenoveres, og nybyggeri skal som minimum være energieutralt. Det offentlige skal gå foran ved at energirenovere alle sine bygninger. Der skal sikres rådgivning og finansiering, så alle kan være med til omstillingen, gennem støtte til energirenovering af alment boligbyggeri og en energisparefond med rentefrie lån, der betales tilbage over varmeregningen i takt med besparelserne.⁶⁴

Det nuværende afgiftssystem blokerer for kollektiv og folkeligt forankret egenproduktion af energi, og energiafgifterne rammer socialt skævt. Derfor er en gennemgribende reform af afgiftssystemet nødvendig. Klimaafgifter, som stiger år for år, bør pålægges de klimaskadelige energikilder og

ledsages af social omfordeling. Energiafgifter kan opkræves direkte hos forbrugeren, med et bundfradrag for et rimeligt normalforbrug og en hårdere beskatning for overforbrug.

4.3. Sammenhængende og demokratisk energiplanlægning

Omstillingen til 100 % vedvarende energi kræver i sig selv betydelige mængder energi, materialer og areal og er afhængig af en sammenhængende, langsigtet planlægning for at opnå den nødvendige reduktion i energiforbruget og en bæredygtig anvendelse af ressourcer. Fremtidens energisystem skal integrere den vedvarende energiproduktion med energilagre, eldreven transport, fjernvarme og varmepumper.⁶⁵ Regional udveksling af energi skal medvirke til forsyningssikkerhed og den bedst mulige udnyttelse af energien og minimering af tab ved lagring, og skal ikke som i dag styres ved spekulation i et såkaldt frit elmarked.

Energiforsyningen skal under demokratisk styring og ejerskab, hvis omstillingen skal lykkes i tide og uden sociale omkostninger og spekulation. Derfor skal privatiseringen af forsyningssektoren standses og rulles tilbage, den demokratiske repræsentation skal forbedres, og kollektive ejerformer og folkelig deltagelse i vedvarende energiproduktion skal fremmes.⁶⁶

Planlægning og prioritering af ressourcer skal ske ved en demokratisk styret proces for at sikre en folkeligt forankret omstilling med lokalt ejerskab, ansvar og indflydelse. Prioriteringen af udlægning af arealer til energiproduktion skal ske ved en helhedsvurdering under hensyntagen til naturressourcer, forsyningssikkerhed og nabogener, og i erkendelse af at alle dele af landet vil skulle udlægge betydelige arealer til produktion af vedvarende energi.

4.4. Klimatilpasning

Allerede i dag er det nødvendigt at tage højde for de ændringer i klimaet, som er undervejs. Klimatilpasning skal sikres både ved nybyggeri og renovering og ved etablering af infrastruktur. Byerne skal udvikles, så de kommende klimaforandringer kan håndteres sikkert og effektivt, blandt andet ved at klimatilpasning systematisk indarbejdes i lokal- og kommuneplaner.

Danmark skal yde støtte til klimatilpasning i fattige lande og hjælpe klimaflygtninge i og fra de egne af verden, der bliver ubeboelige.

5. Natur, landbrug og fiskeri

Enhedslisten arbejder for, at tabet af biodiversitet standses senest i 2020. Naturen har for os en værdi i sig selv og skal derfor beskyttes – også når det ikke umiddelbart kan tælles på den økonomiske bundlinje.

Enhedslisten arbejder for et landbrug og fiskeri, der respekterer naturens grænser og bidrager aktivt til løsning af samfundets store udfordringer i forhold til beskyttelse af natur og drikkevand og til at skabe liv, udvikling og fællesskab i landdistrikterne. Derfor arbejder vi også for et opgør med koncentrationen af kapital og monopolerne i landbrug, fiskeri og fødevareindustri, således at erhvervene i langt højere grad kan komme på fællesskabets hænder.

5.1. Landbruget skal respektere naturens grænser

Hovedparten af landbrugserhvervet har indrettet sig på en måde, der ikke respekterer naturens grænser, og som sætter landbruget i konflikt med en række af samfundets interesser. Dansk fødevarerproduktion har ensidigt fokus på vækst, økonomi og lave omkostninger. I dag er 99 % af landbrugene intensiv storproduktion, som er stærkt skadelig for naturen, klimaet, dyrevelfærden og folkesundheden. Naturen presses voldsomt af de store mængder næringsstoffer og pesticider, og landbruget står for en stor andel af Danmarks samlede drivhusgasudledning på grund af den store animalske produktion, brugen af gødning, importen af foder og den omfattende transport⁶⁷. Dertil kommer, at dyrene i landbrugserhvervet udelukkende betragtes som produktionsenheder, hvilket betyder, at millioner af dyr i Danmark lever under yderst kritisable forhold. Endelig er den industrielle produktionsform med bl.a. voldsomt forbrug af antibiotika med til at bringe folkesundheden i fare, idet resistente bakterier fremmes.

Enhedslisten arbejder for en langt mere naturlig fødevarerproduktion og en bæredygtig madkultur med fokus på kvalitet, omtanke og respekt for dyr og natur. Det er vores mål, at hele Danmarks fødevarerproduktion bliver omlagt til økologi inden 2050. Derfor skal det gøres lettere at omlægge til økologisk landbrug. Omlægningen skal fremmes ved at pålægge offentlige institutioner at anvende økologiske produkter, afskaffe moms på økologiske fødevarer, lægge højere afgifter på forurening med bl.a. pesticider og næringsstoffer og fjerne landbrugstilskud – især til det konventionelle landbrug. Samtidig skal der hele tiden stilles skærpede krav til den økologiske produktion i forhold til miljøpåvirkning og dyrevelfærd.

Vi arbejder desuden for, at forbruget og produktionen af animalske produkter reduceres markant, samtidig med at lokalt producerede og forarbejdede plantebaserede fødevarer fremmes.

Landbruget skal også være med til at løfte klimaudfordringen ved at lagre kulstof i jorden gennem mere varieret sædskifte og skovlandbrug. Samtidig skal landbrugsproduktionen gøres mere mangfoldig, således at fødevarerforsyningen bliver robust i forhold til klimaforandringer.

Vi arbejder desuden for et forbud mod dyrkning og brug af genmodificerede organismer (GMO) nationalt og internationalt, da GMO-afgrøder kan have sundhedsskadelige konsekvenser og samtidig indebærer en øget brug af sprøjtemidler, som fører til tab af biodiversitet og fremme af pesticidresistent ukrudt.

5.2. Fælles ejerskab og lokal forankring

I dag styres det meste af landbruget af stordriftslandmænd, storinvestorer, monopollignende fødevarerkoncerner og kreditinstitutter. Deres interesser bygger på monokulturer, der kun kan opretholdes gennem konstant tilførsel af pesticider, kunstgødning og økonomiske tilskud.

Enhedslisten vil gøre op med kapitalkoncentration og monopoler og i stedet udbrede fælles ejerskab og lokal indflydelse. Vi vil skabe en mosaik af bæredygtige, selvopholdende landbrugssystemer, der fremmer levevilkårene for mindre landbrug. Lokale bæredygtige fødevarerproducenter bør placeres i hjertet af fødevarerforsyningen.

Vi vil skabe grobund for et demokratisk, lokalt forankret landbrug. For at landbruget kan blive den sociale og økonomiske rygrad i landdistrikterne, er der brug for nye ejerformer og tilskyndelser til, at lokalsamfund går sammen om at investere i og drive landbrug. Lokalt forankrede andelsselskaber, kooperativer og lignende skal have forkøbsret til ledige landbrug, hvis de forpligter sig på økologi og lokal forarbejdning af fødevarerne. Der skal etableres en offentligt ejet jordbrugerfond, der overtager konkursramte landbrug og forpagter dem ud til landmænd, som vil producere økologisk og fremme lokal forarbejdning. Målet er, at al jord skal i samfundets eller i lokale fællesskabers eje.

5.3. Vildere og mere sammenhængende natur

Naturindsatserne i Danmark har typisk blot været et halehæng til landbrugspolitik, fiskeripolitik eller lignende, og konsekvensen er, at arter forsvinder med en bekymrende hast. Først når naturen sættes i centrum, vil vi være i stand til at vende tabet af biodiversitet til fremgang. En af de helt store trusler mod biodiversiteten i det åbne land er, at naturarealerne er små og fragmenterede. Derfor er det afgørende, at større sammenhængende naturarealer udpeges alene med det formål at være natur.

Enhedslisten vil sikre, at der udpeges tilstrækkelig med sammenhængende naturområder, så naturen får plads til at udfolde sin egen dynamik, og så naturen kan være selvforvaltende. Vi vil sikre større naturreservater med fuld offentlig adgang, men med plads til, at naturen kan udfolde sig på naturligere præmisser. Det indbefatter, at flere forskellige planteædere får lov til at være en integreret del af de pågældende naturområder. Derigennem vil vi skabe vildere naturområder i Danmark. Samtidig må der for de enkelte naturtyper laves en plan for at standse tabet af biodiversitet.

5.4. Landmanden som naturforvalter

Gennem økologisk omlægning af landbruget, en langt mindre animalsk produktion og ved at tage den dårligste landbrugsjord ud af drift kan landbrugets arealer reduceres markant. I stedet kan arealerne disponeres til natur og dermed bidrage til, at vi får større sammenhængende naturarealer. Samtidig skal landbruget i langt højere grad blive en medspiller for vores natur og bidrage til at beskytte levesteder for dyr og planter, f.eks. ved afgræsning af enge og overdrev og ved at udlægge dyrkningsfrie zoner på deres arealer. Men for at landmanden i højere grad kan fungere som naturforvalter, må reguleringsmæssige barrierer fjernes, og landmanden må honoreres økonomisk for sin naturindsats.

5.5. Skånsomt fiskeri

Miljøtilstanden i de indre danske farvande er dårlig, og havnaturen i havet omkring Danmark er i stærk tilbagegang. Det skyldes udledning af næringsstoffer fra bl.a. landbruget, stoffer fra industri og husholdninger, råstofindvinding, invasive arter, klimaforandringer samt ikke mindst fiskeriets metoder. Indførelsen af omsættelige kvoter har samlet fiskerettighederne hos færre ejere med større fartøjer, der ofte anvender naturødelæggende fiskeredskaber med stor bifangst.

Enhedslisten vil i stedet udvikle fiskeriet, så det kan sikre beskæftigelse i de kystnære områder, sikre befolkningen en sund og nærende fødekilde og værne om de marine økosystemer. Kvoter skal tildeles baseret på fartøjernes naturskånsomhed og deres bidrag til beskæftigelsen og den lokale økonomi. Brugen af tunge redskaber skal udfases og industrifiskeriet reduceres. I stedet skal der bruges mere skånsomme fangstmetoder, og energiforbruget skal mindskes. Det vil sikre, at flere fiskere kommer i arbejde på flere både med metoder, der på sigt tillader større fangst på baggrund af en stigning i fiskebestandene i forhold til i dag.

Havnaturen skal desuden beskyttes ved at udpege flere og større beskyttede havområder. Inddæmmede havområder, der i dag fungerer som urentabel landbrugsjord, skal gives tilbage til havet, og mulighederne for berigelse af havnaturen, f.eks. via kunstige stenrev, skal indgå som en fast bestanddel af planlægning af alle større anlægsprojekter til havs. Endelig skal yderligere udbygning af havbrug standses, og eksisterende anlæg skal udfases.⁶⁸

6. Transport og byudvikling

Enhedslisten arbejder for et klima- og miljøvenligt transportsystem, hvor personbefordringen primært sker gennem kollektiv transport. Transportmidlerne skal være energieffektive og bruge vedvarende energi. Samtidig må behovet for transport gøres langt mindre end i dag, navnlig i kraft af en bæredygtig byudvikling og en mere lokal produktion.

6.1. Grøn omstilling af transporten

Gennem de sidste mange år har den herskende trafikpolitik gjort det markant billigere at anskaffe og benytte sin egen bil og tilsvarende markant dyrere og vanskeligere at benytte den kollektive transport. Denne udvikling forringer mobiliteten for familier og borgere med få midler. Samtidig bidrager transporten i stigende grad til Danmarks udledning af CO₂. Bilerne fylder mere og mere i byerne, lægger beslag på ressourcer og forårsager sygdom og dødsfald.

Enhedslisten ønsker at trække udviklingen den modsatte vej. Vi vil i stedet sikre, at mennesker kan få dækket deres transportbehov med størst mulig brug af kollektiv trafik, cyklisme og gang samt med mindst mulig klimabelastning.

Biler skal i fremtiden drives med el eller brint på basis af vedvarende energi, og det bør fremmes via afgiftspolitikken og hurtig udbredelse af ladestationer. Også tung transport og fly kan gøres mere klima- og miljøvenlige.⁶⁹ Men med nutidens enorme og stigende transportmængde kan transporten ikke gøres bæredygtig.

Derfor skal der sættes målrettet ind for at reducere de mest klima- og miljøbelastende transportformer såsom biler og fly, samtidig med at befolkningen tilbydes klima- og miljøvenlige alternativer.

Der skal ikke anlægges flere eller bredere motorveje,⁷⁰ og enhver udbygning af lufthavnskapaciteten må stoppes.⁷¹ I byerne skal bilernes tumleplads reduceres, bl.a. ved at indføre flere busbaner og cykelstier.⁷²

I stedet skal der satses på kollektiv trafik med høj komfort, korte ventetider og hurtigere forbindelser.⁷³ Den skinnebårne trafik må udbygges kraftigt både regionalt, nationalt og internationalt. Der må sikres en effektiv lokal betjening med letbaner og busser tilpasset de lokale forhold, med flere afgange og bedre koordination. De tyndt befolkede områder bør betjenes af effektiv flextrafik, og på sigt kan selvkørende biler indgå som yderste led i den kollektive trafik⁷⁴.

Samtidig med at der sørges for gode kollektive trafiktilbud, må der gives økonomisk tilskyndelse gennem afgifter på bil- og flytrafikken,⁷⁵ mens den kollektive trafik gøres billigere. Det vil også bidrage til en social omfordeling.

På vare- og godsområdet har politiske beslutninger gjort lastbiler og fly alt for billige i forhold til småskibe og tog. I stedet skal godstransporten på vejnettet reduceres kraftigt og flyttes til skib og tog gennem decentrale godsterminaler, gennem udvikling af coastertrafikken mellem landsdelene og internationalt⁷⁶ samt gennem afgifter på lastbil- og flytransport.⁷⁷ Varetransporten i byerne skal koordineres og styres ud fra miljø- og klimahensyn.

Kollektiv trafik og godsbaner skal være en offentlig serviceydelse og være offentligt ejet og styret med aktiv deltagelse af brugerne og de ansatte. Derigennem kan vi sikre de bedste forhold for klimaet og miljøet, passagererne og de ansatte.

6.2. Mindre transportbehov gennem bæredygtig byudvikling

På 50 år er de danske byers areal tredoblet. Det er udtryk for, at stadig flere mennesker bor i byerne⁷⁸, men også for, at byerne har spredt sig mere og mere. Byspredningen fører til øget transport og øget inddragelse af naturarealer. I stedet vil vi tilstræbe en større grad af fortætning af byerne. Nybyggeri bør frem for alt ske ved at udbygge og restaurere de områder af byerne, der i forvejen har været brugt til boliger, erhverv eller trafik anlæg, således at man undgår unødige indgreb i byernes grønne områder.

For at forkorte transportafstandene og fremme gang og cykling skal boliger, indkøb og fritid integreres i et geografisk afgrænset og attraktivt rum – og så vidt muligt kombineres med arbejdspladser.⁷⁹

Biler fylder meget i byerne – uanset om de kører på el eller benzin, og både når de bruges og ikke bruges. Parkeringsarealet i byerne skal reduceres, især i bymidterne. Dermed frigives arealer, som enten kan bebygges eller blive til grønne områder.⁸⁰ Bilkørsel i byområder skal mindskes og farten reduceres i boligkvarterer.

Kommunerne skal have langt mere frirum til at skabe en byudvikling, der begrænser transportbehovene og ikke skaber afhængighed af biler, samt redskaber til at begrænse trafikken, f.eks. mulighed for trængselsring og miljøzoner.

Etablering af store indkøbscentre og kontordomiciler omkring byerne skaber megen biltransport og skal undgås. Indkøbscentres størrelse skal begrænses, så de ikke udkonkurrerer de lokale dagligvarebutikker i boligområderne.⁸¹

Samtidig gælder det også om at gøre landdistrikterne mere attraktive for at imødegå noget af urbaniseringen.

6.3. Begrænsning af unødvendig varetransport

Stigningen i den internationale transport af varer og halvfabrikata de sidste 50-60 år har bidraget kraftigt til at øge CO₂-udledningerne. Multinationale selskaber har udflyttet produktioner og indført just in time-metoder for at få billigere arbejdskraft og ressourcer. Varer fragtes tusinder af kilometer, ofte unødvendigt i forhold til dækning af de reelle behov. F.eks. importeres der flaskevand og lokalt tilgængelige afgrøder fra fjerne lande, og varer af præcis samme type sendes frem og tilbage mellem landene.⁸²

Derfor må den samlede varetransport reduceres ved at fremme selvforsyning og produktion baseret på at dække lokale behov og ved at favorisere varer med kort transport gennem offentlige indkøb⁸³ og grønne afgifter på transporten af importerede varer.⁸⁴

7. Råstoffer, produktion og forbrug

Enhedslisten arbejder for en produktion, der ikke belaster miljø og klima under fremstilling, ved brug eller ved bortskaffelse,⁸⁵ og for en cirkulær økonomi, der radikalt reducerer ressourceforbruget. De teknologiske muligheder for at reducere ressourceforbruget skal udnyttes fuldt ud, men teknologi er kun en del af løsningen.

7.1. Mindre råstofforbrug og -udvinding

Med den voksende globaliserede produktion intensiveres jagten på Jordens ressourcer. Råstofferne bliver stadig sværere og dyrere at få fat på. For at udvinde vigtige metaller skal der bruges voksende mængder energi, vand og giftige kemikalier. Det fører til uoprettelige skader på natur til lands og til havs, på klima, miljø og lokalbefolkninger.⁸⁶

Den danske økonomi indgår i denne tiltagende rovdrift og beslaglægger betydelige ressourcer og arealer i andre verdensdele.⁸⁷ Derfor er det vigtigt at reducere den mængde af råstoffer, der udvindes som følge af dansk produktion og forbrug.⁸⁸ De materialer, der bruges i produktionen og byggeriet, skal så vidt muligt være lokale, fornybare eller genanvendte materialer.⁸⁹

Danmark skal, når det overhovedet er muligt, være selvforsynende med råstoffer. Beslutninger om, hvor i Danmark der kan udvindes råstoffer, skal ikke overlades til en privat jordejer eller virksomhed, men tages af samfundet, med hensyntagen til følgerne for natur og lokalsamfund.

7.2. Cirkulær økonomi

Der skal gennemføres en systematisk overgang til den cirkulære økonomis principper, således at affaldsprodukter fra husholdninger, industri, byggeri m.v. begrænses og hurtigt omdannes til ressourcer.⁹⁰ Den kommunale affaldssortering og -behandling skal videreudvikles, sådan at stadig flere affaldsfraktioner indgår i et ressourcekredsløb og ikke forbrændes. Forbrændingsanlæggene skal afvikles gennem en politisk styret proces.⁹¹

Biologiske ressourcer skal recirkuleres lokalt eller med den bedst mulige udnyttelse af ressourcerne. Biprodukter kan anvendes til produktion af nye biobaserede varer. Organisk affald fra produktion, husholdninger og spildevand skal cirkuleres tilbage til jorden som kompost og gødning.⁹² Det kræver, at produktion af plantebaserede og animalske produkter er økologisk.

Produkter, bygninger m.m. skal designes til genanvendelse, dvs. til at kunne skilles ad i rene fraktioner af råmaterialer. Producenterne skal have et direkte ansvar for at tage sig af de brugte ting og gøre bedst mulig brug af materialerne. Forhandlerne skal have til opgave at indsamle forskellige typer brugte produkter og materialer, i nogle tilfælde mod pant.

Der er dog grænser for, hvor tæt man kan lukke materialekredsløbene. Det er ofte vanskeligt eller umuligt at genvinde materialer fra industriprodukter på grund af forringelse, spredning og komplekse sammensætninger. Genanvendelse kræver desuden i sig selv energi og materialer: til indsamling, transport, adskillelse, nedbrydning og forarbejdning. Når det gælder de "biologiske næringsstoffer", er der grænser for, hvor meget industrien kan bruge, før det går ud over biodiversiteten, jordbundskvaliteten og madproduktionen.⁹³

For at omstille til en bæredygtig kredsløbsøkonomi må vi derfor også frigøre os fra kravet om økonomisk vækst og begrænse mængden af produkter.

7.3. Holdbarhed, reparation og genbrug

Der må gøres op med den planlagte forældelse, der præger den kapitalistiske produktion. Produkter, som egner sig til længere tids brug, skal bruges meget længere og klogere end i dag. Derfor skal der gennem produkt- og komponentstandarder stilles krav til producenterne om, at tingene og bygningerne designes og fremstilles til at kunne holde længe⁹⁴, til at kunne skilles ad, repareres og opgraderes, til at være kompatible osv.

Det skal være forbudt at forkorte et produkts levetid for at øge udskiftningsfrekvensen. Garantiperioden for varige forbrugsgoder skal flerdobles, og reservedele skal stilles til rådighed i hele produktets levetid. Reparation skal også fremmes gennem afgiftslettelser og reparationsværksteder i offentligt og kooperativt regi.⁹⁵

7.4. Deleøkonomi

For en del forbrugsgoder er det et ressourcspild, at den enkelte borger eller husstand har hver sit eksemplar. Det vigtige er jo, at man har adgang til de ting, man skal bruge, når man skal bruge dem. Gennem deleordninger og kollektivt ejerskab er det desuden muligt at bruge langtidsholdbare kvalitetsprodukter, som den enkelte ville have dårligere råd til. Deleordningerne kan bl.a. være offentlige biblioteker for værktøj, legetøj, tøj og symaskiner, værktøjskældre og dele/bytterum i boligforeningen, delebilsordninger m.m.

7.5. Produkter, vi kan undvære

Den største ressourcebesparelse opnås ved den produktion og det forbrug, som man undlader. I dag fremstilles der kolossale mængder af produkter, som er miljø- og sundhedsskadelige, unyttige eller

overflødige. Det gælder om at begrænse produktionen af unyttige, overflødige produkter og erstatte miljø- og ressourcebelastende produkter med miljøvenlige og ressourcesparsomme produkter. Dermed kan vi øge produkternes nytte, samtidig med at den samlede produktion reduceres.

Produktion og forbrug af uønskede, miljøskadelige stoffer skal væk. Stoffer, der er kræftfremkaldende, hormonforstyrrende eller på anden måde giftige, alene eller i kombination, skal forbydes. Nye stoffer og metoder, f.eks. nanoteknologiske og bioteknologiske metoder, skal ikke tages i anvendelse, før følgevirkningerne er blevet undersøgt og vurderet i offentligt regi.

Plastik, som regel baseret på olie, anvendes til stort set alt, herunder til engangsprodukter. Ved slid på plastprodukter belastes naturen med mikroplast, der kan optages i fødekæden og potentielt skade mennesker og dyr.⁹⁶ Derfor bør brug af plast begrænses til anvendelser i lukkede ressourcekredsløb, og der skal stilles krav om begrænsninger i udledning af mikroplast, krav om genanvendelse af al plast og udvikling af bionedbrydelige plasttyper.

Danmark skal ikke eksportere affald eller skadelige stoffer, men derimod bidrage med teknologisk bistand til bæredygtig produktion i udviklingslande.

8. Fra program til handling

Det haster med at gennemføre en virkelig grøn omstilling, som vi har skitseret her i programmet. Det kan se svært ud, i betragtning af at vi er oppe imod årtiers politik ført af danske regeringer og EU, og ikke mindst de magtfulde økonomiske interesser, der ligger bag dem.

Men styrkeforholdene er ikke naturgivne. De kan ændres nedefra gennem aktiviteter og organiseringer, der giver folk erfaringer med at organisere, træffe beslutninger og skabe forandring. Og mange mennesker engagerer sig i disse år for at forsvare klimaet, miljøet og naturen. Engagementet tager mange former, lige fra demonstrationer i ind- og udland til selvorganiserende fællesskaber inden for:

- Energi: vindmølle- og solcellelav og lokale håndværkernetværk
- Fødevarer: fødevarerefællesskaber, kunde/bonde-fællesskaber, lokale markeder, brugerdrevne butikker, frøbytnenetværk, fælleshaver, kogræsserlav og hønseklubber
- Produktion: kooperativer og medarbejderejede virksomheder
- Genbrug m.m.: reparationscafeer, fælleskompostanlæg, bytteboder og deleordninger
- Bolig og hverdag: bofællesskaber, fælleshuse, fællesrum, fælleskøkkener, fællesvaskerier og madklubber
- Penge: bytteringe, timebanker og lokal valuta.

Enhedslisten arbejder for at opbygge og styrke folkelige bevægelser og organiseringer på klima- og miljøspørgsmålene og for at forene grønne og sociale bevægelser omkring aktioner og politiske perspektiver. Der er ikke mindst brug for en alliance mellem fagbevægelsen og klimabevægelsen, som kan tage kampen op for klimaretfærdighed og klimajob.⁹⁷ Der er brug for alle rød-grønne fællesskaber.

Samtidig arbejder Enhedslisten parlamentarisk på alle niveauer for at opnå konkrete resultater og understøtte de folkelige bevægelser og fællesskaber.

Ændrede værdier og en ny opfattelse af, hvad rigdom er, opstår, når folk går sammen og gør konkrete erfaringer. Der er brug for såvel politiske tiltag som lokale eksperimenter, nye former for demokratisk deltagelse, alternative økonomiske modeller og andre måder at leve på.

I dette program beskriver vi en række sigtelinjer, krav og metoder, som kan bruges til at udvikle og understøtte folkelige bevægelser og omstillingsinitiativer. Samtidig forklarer vi, hvorfor en virkelig grøn omstilling kræver et sammenhængende rødt og grønt alternativ. Det alternativ vil Enhedslisten udvikle og vinde et flertal i befolkningen for. Det kan du være med til som aktiv i Enhedslisten.

Noter

Forklaring af henvisninger

PP: *Enhedslistens principprogram*, 2014 (<http://enhedslisten.dk/programmer/enhedslistens-principprogram>).

PP2004: Det gældende delprogram om miljøpolitik, dvs. kapitel 5, "Miljøkampen", i 2004-principprogrammet (<http://enhedslisten.dk/programmer/delprogram-miljoekampen>).

Handlingsprogram2005: *Miljøet ud af mørket – Enhedslistens handlingsprogram for et rent miljø og økologisk omstilling*, årsmødet 2005 (<http://org.enhedslisten.dk/node/4592>)

Klimaplan: *Enhedslistens klimaplan*, 2009 (<https://web.archive.org/web/20160730101112/http://klima.enhedslisten.dk/enhedslistens-klimaplan>).

ÅM2010: *Ud med fossilerne og ind med fremtiden!*, udtalelse fra årsmødet 2010 (<https://org.enhedslisten.dk/Ud-med-fossilerne-og-ind-med-fremtiden>)

Offentlig sektor: *Enhedslisten og den offentlige sektor – en motor for beskæftigelse, velfærd og demokrati*, vedtaget på årsmødet i 2011 (<http://enhedslisten.dk/artikel/enhedslisten-og-den-offentlige-sektor-en-motor-besk%C3%A6ftigelse-vel%C3%A6rd-og-demokrati>).

KrisepjeceII: *Socialistiske svar på den økonomiske krise*, februar 2011 (<http://politisk-oekonomisk.enhedslisten.dk/sites/default/files/Krisepjece%20II.pdf>)

30-timersrapport: *Tid til mere – job til flere – et debatoplæg fra Enhedslisten*, oktober 2016 (https://org.enhedslisten.dk/files/14385_ehl_30timers_rapport-ny.pdf)

Hav- og fiskeripolitik: *Enhedslistens hav- og fiskeripolitiske program*, 2015 (https://org.enhedslisten.dk/files/hav-og-fiskeripolitik_2.pdf)

Produktionspolitik: *Produktionspolitisk program*, Enhedslistens hovedbestyrelse 30. april 2016 (<http://enhedslisten.dk/programmer/delprogram-produktionspolitisk-program>)

EU-politik: *Det mener Enhedslisten om EU*, årsmødet 2016 (<http://enhedslisten.dk/programmer/delprogram-det-mener-enhedslisten-om-eu>)

PØU-Energi: Politisk-Økonomisk Udvalg: *Grøn omstilling af energisektoren*, 2016 (http://politisk-oekonomisk.enhedslisten.dk/sites/default/files/P%C3%98U%20Gr%C3%B8n%20Omstilling%20af%20energiesektoren_ah-korr2.pdf)

PØU-Transport: Politisk-Økonomisk Udvalg: *Grøn omstilling af transportsektoren* (http://politisk-oekonomisk.enhedslisten.dk/sites/default/files/UDGIVET.%20groen_omstilling_af_transportsektoren_0.pdf)

PØU-Fødevarerindustri: Politisk-Økonomisk Udvalg: *Omstilling til bæredygtig fødevarerindustri*, 2014 (http://politisk-oekonomisk.enhedslisten.dk/sites/default/files/baggrundsrapport_-_omstilling_til_baeredygtig_foedevareindustri_1.pdf)

Vänsterpartiet: *Ekologisk-økonomisk punktprogram*, Vänsterpartiets kongres 2016 (<http://www.vansterpartiet.se/material/ekologisk-ekonomisk-punktprogram>)

¹ Stockholm Resilience Centre: "The nine planetary boundaries",

<http://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries/planetary-boundaries/about-the-research/the-nine-planetary-boundaries.html>.

² I "grænsen" vedr. kemiske stoffer indgår også såkaldte "novel entities", jf. <http://www.anthropocene.info/pb2.php>.

³ http://www.klimatilpasning.dk/sektoer/natur/invasive_arter.aspx

⁴ <https://ing.dk/artikel/sadan-giver-klimaaendringer-os-tropesygdomme-118873>

⁵ UNFPA: *World population trends*, <http://www.unfpa.org/world-population-trends>

⁶ Se f.eks. Tim Jackson: *Prosperity without growth?*, Sustainable Development Commission, Storbritannien, 2009, s. 32, og Jørgen Steen Nielsen, *Den store omstilling. Fra systemkrise til grøn økonomi*, Informations Forlag, 2012, s. 126ff.

⁷ Se f.eks. Jørgen Steen Nielsen, *Den store omstilling. Fra systemkrise til grøn økonomi*, Informations Forlag, 2012, s. 88-99.

⁸ "Those most severely impacted by climate change are the poorest of the poor living in the Global South, of whom women comprise the majority. Women make up an average of 43 percent of the global agricultural workforce, with women farmers producing as much as 90 percent of the African continent's food supply; failing to address women's needs in climate change policy threatens global food security. Skinner notes that because women and girls are predominantly in charge of unpaid household chores and caregiving in less economically developed countries and especially in rural communities, "their lives are directly affected by the changes brought about by climate change." Their domestic duties can require more time as a result of climate-related water shortages, reduced mobility, deforestation, or other effects described in this report, meaning less time is available for schooling or paid work." (Mayesha Alam, Rukmani Bhatia, Briana Mawby: *GIWPS Women and Climate Change. Impact and Agency in Human Rights, Security, and Economic Development*, Georgetown Institute for Women, Peace and Security 2015, <https://giwps.georgetown.edu/sites/giwps/files/Women%20and%20Climate%20Change.pdf>, s. 17f).

"Women, who comprise the majority of the global agricultural workforce – including between 45 and 80 percent in developing countries – must adapt to increased instances of drought and desertification. When there is water scarcity in rural settings, men tend to leave their communities to search for employment outside of cultivating crops. Women become the heads of households and assume responsibilities traditionally assigned to men, but often do not have the same authority, decision-making power, or access to community services, education, or financial resources." (Samme rapport, s. 27)

⁹ Se f.eks. Centre for Sustainable Energy (UK): "Climate change and social justice: an evidence review", <https://www.cse.org.uk/projects/view/1237>

¹⁰ "Samtidig rammer konsekvenserne socialt skævt. De rige kan købe sig fri, mens de fattige må leve med forringelserne i miljøet. De miljøødelæggelser, som væksten forårsager, vender den tunge ende nedad såvel internationalt som i Danmark." (PP 2004, s. 22)

¹¹ "I dag træffes helt centrale beslutninger om økonomi hen over hovedet på befolkningen. Det sker, selvom beslutninger om produktion, udflytning af arbejdspladser og investeringer i nye teknologier har enorme konsekvenser for mennesker og natur. Også på arbejdspladsen er demokratiet sat ud af kraft med lille eller ingen indflydelse til medarbejderne." (PP)

¹² "Det er også den modsætning, der ligger bag, når de store multinationale koncerner presser regeringerne til at tillade en fortsat ødelæggelse af jordens klima. Det sker på trods af en bred folkelig forståelse for, at det er ved at være sidste udkald." (PP)

¹³ "Der er en grundlæggende modsætning mellem de mennesker, økonomiske og politiske kræfter, der tjener penge på andre mennesker og på at udnytte vores naturressourcer, og så på alle os, der får løn for vores arbejde, og som har gavn af fælles løsninger på vores problemer. Derfor er der modsatrettede interesser og kamp mellem de forskellige klasser om, hvordan samfundet skal udvikles." (PP)

¹⁴ "Kun ved at tage fat på overgangen til et socialistisk demokrati kan vi for alvor sætte ind mod klima- og miljøkrisen, ressource-, fattigdoms- og fødevarekriserne og gennemføre en omstilling til et økologisk bæredygtigt velfærdssamfund." (PP)

¹⁵ "Det er rige samfund som det danske, der har mulighederne for at vise verden, at et bæredygtigt samfund er muligt." (Offentlig sektor s. 2)

"Den store udfordring de næste 20-30 år bliver at vise, hvordan vi kan sænke det samlede råstofforbrug, samtidig med at livskvaliteten øges." (PP2004, s. 19)

"Når vi skal være med forrest i den grønne omstilling, er det fordi vi som et af verdens rigeste lande har et særligt ansvar for at få nedbragt udledningen af CO₂ og for at udvikle de grønne teknologier, som fremtidens samfund skal basere sig på. Som foregangsland kan vi være med til at trække klimaomstillingen i gang på globalt plan ved at vise, at det faktisk kan lade sig gøre at omstille en højt udviklet økonomi." (Maria Reumert Gjerding

<https://www.information.dk/debat/2017/04/nordsoe-aftalen-slaar-skaar-danmarks-image-groent-foregangsland>)

¹⁶ "Den store udfordring i de kommende årtier bliver at vise, hvordan vi kan sænke det samlede materielle forbrug, samtidig med at livskvaliteten øges." (PP)

"I Danmark såvel som i de andre rige lande må vi først og fremmest gøre livet bedre gennem kortere arbejdstid, mindsket spild, bedre og mere holdbare produkter samt vækst i ikke-materielle goder som natur, viden og færdigheder, sundhed, sociale relationer og kulturel udfoldelse." (PP)

"Rød omstilling er at fremme de ikke-materielle velfærdsbehov, som tryghed, omsorg, læring, kulturel udfoldelse og tid til hinanden på bekostning af en blind vækst i det materielle forbrug." (Produktionspolitik s. 2)

¹⁷ "Danmark skal i løbet af få årtier omstilles til et klima- og miljøvenligt velfærdssamfund. Det forudsætter, at vi gør op med fossile brændsler, energisløseri og resourcespild, at penge og arbejdskraft flyttes fra klimanedbrydende til bæredygtige aktiviteter, og at produktion og forbrug samlet set ikke længere skal vokse år for år." (Offentlig sektor s. 2)

"Energiforbruget skal reduceres både som led i at sikre et gradvist stop for brug af kul og olie, men også som led i omstillingen til en mindre belastende produktions-, transport- og forbrugsadfærd. Materialeforbruget skal reduceres og ikke bare det materialeforbrug, der indgår som synlige råstoffer i slutproduktet, men opfattet som den samlede mængde af materialer, der 'flyttes rundt på' ved fremstillingen, det man kalder produktets samlede 'økologiske rygsæk'. Vi beslægtet i virkeligheden enorme arealer i andre verdensdele til dækning af vores forbrug. Dette skal begrænses og disse arealer skal i stedet anvendes lokalt til afhjælpning af sult og nød, og give grundlag for øget velfærd." (PP2004, s. 19)

"Ved at anvende begrebet det miljømæssige råderum får vi sat tal på, hvor mange råstoffer vi maksimalt kan bruge, når alle mennesker i verden skal have ret til samme råstofforbrug, og der skal tages hensyn til miljøet. Råderummet udstikker med andre ord nogle konkrete mål i kg, m² og m³ for, hvor vi skal hen. Den store udfordring de næste 20-30 år bliver at vise, hvordan vi kan sænke det samlede råstofforbrug, samtidig med at livskvaliteten øges." (PP2004, s. 19)

¹⁸ "For at kunne vinde folkelig opbakning må omstillingen have et tydeligt retfærdighedsperspektiv og forene det grønne perspektiv med et rødt. [...] De fleste mennesker er parate til at trække deres del af læsset, hvis der ser og føler, at alle gør det her sammen." (Vänsterpartiet s. 2 og 3)

"Enhedslisten arbejder også for at samle og styrke de bevægelser og kræfter, der gennem alliancer kan fremme den fælles kamp. [...] Og derfor arbejder vi for at forbinde faglige og sociale bevægelser med klima- og miljøbevægelser og dermed styrke kravet om økologisk bæredygtige og solidariske kriseløsninger." (PP)

¹⁹ "I stedet for at gøre kagen større i håbet om, at alle får et stykke, er der brug for en radikal omfordeling af forbruget, for at verdens fattige – inklusive fattige mennesker i rige lande – kan få hævet deres levestandard." (PP)

"I stedet for at nære illusioner om, at alle engang vil komme op på et forbrugsniveau, som kun de velstående i dag har råd til, kræver Enhedslisten, at de riges overforbrug ophører." (PP2004, s. 19)

"Økonomisk drejer det sig om at omfordele fra rig til fattig, således at luksusforbruget begrænses." (PP 2004, s. 19)

²⁰ Se f.eks. Jørgen Steen Nielsen: "Kan kloden klare 11,2 milliarder?", *Information*, 30.7.2015

(<https://www.information.dk/udland/2015/07/kan-kloden-klare-112-milliarder>)

²¹ Det gælder om at "opbygge gode strukturer, hvor det er nemt at holde igen med udledningerne og svært at bruge fossile brændsler, både for at få resultater med omstillingen og for at vinde folkelig støtte til den". (Vänsterpartiet s. 3)

²² "Det er afgørende for den økologiske omstilling, at alle får mulighed for at være med. Økologi skal være for alle." (PP2004, s. 20)

²³ "Det betyder at økologiske fødevarer og andre økologiske produkter skal være tilgængelige og billige. Derfor arbejder Enhedslisten for: at alle offentlige indkøb omlægges til økologi, for momsfrigivelse på økologiske varer samt pris- og avancekontrol, således at der kan sikres gode og billige varer samtidig med at de økologiske producenter tilgodeses. Enhedslisten støtter kun øgede grønne afgifter under forudsætning af, at det er overforbruget der beskattes, at der sikres et basisforbrug der er billigt eller gratis. Alternativt skal der gives social kompensation til alle med lav indkomst." (PP2004, s. 20)

"Prisforskellen mellem økologiske og konventionelle produkter skal udjævnes, så det bliver billigere at handle miljøvenligt og økologisk. Derfor vil vi fjerne moms på økologiske fødevarer og indføre grønne afgifter på produkter, der indeholder forurenende stoffer. Indtægterne fra de grønne afgifter går til at finansiere offentlige undersøgelser af kemikaliernes skadevirkninger, og til at udvikle sunde alternativer." (Handlingsplan, 2.1)

²⁴ "Vi skal samtidig ændre vores forbrugsmønstre til et markant mere bæredygtigt forbrug. Konkret vil det betyde, at vi skal gøre op med »brug og smid væk«-kulturen og radikalt ændre vores forbrug og satse langt mere på kvalitetsvarer, økologi, genanvendelse, reparation. Det skal vi alle bidrage til, men skal de lavestlønnede have mulighed for at bidrage, så skal de have en højere løn, så de har råd til at tage forbrugsvalg, der understøtter en bæredygtig udvikling." (30-timersrapport s. 15)

²⁵ "Momsen på basale og sunde fødevarer nedsættes til 5 procent. Der indføres en effektiv pris og avance kontrol, sådan at producenterne og detailhandel forhindres i at øge priserne på fødevarer mere end priserne er steget på råvarerne." (Fødevareudspil, 2008, <http://org.enhedslisten.dk/f%C3%B8devarepriserne-himmelflugt-m%C3%A5-stoppes>). Se også citatet ovenfor fra PP2004, s. 20.

²⁶ "Psykologisk drejer det sig om at få gjort op med at markedet skaber kunstige behov og materielle drømme, og at få forståelse for at reelle menneskelige behov ikke kan tilfredsstilles med materiel overforbrug.

Kulturelt drejer det sig om at mindske mængden af midler til reklame og marketing, sponsorering og andre måder hvorpå alle dele af samfundslivet gøres til 'vedhæng' til profitmaskinen, og i stedet øge mængden af midler til reel oplysning og debat om forbrugerspørgsmål, natur og miljøspørgsmål." (PP 2004, s. 19)

"Vi vil mere saglig vareoplysning, færre reklamer, mindre forbrugerrisme og mere forbrugerindflydelse på produktion og vareudbud. Vi vil fjerne reklamer fra det offentlige rum (facader, tog, busser) og begrænse reklamemængden i trykte og elektroniske medier, fordi de får os til at forbruge varer og tjenester i et omfang, som langt overstiger vores behov, og fordi reklamesektoren i sig selv er ressourceforbrugende og nærmest uproduktiv." (Produktionspolitik s. 2)

²⁷ Selv de mest ressourcestærke og engagerede forbrugere kan vanskeligt gennemskue miljøbelastningerne i et produkts livscyklus eller vælge produkter, som ikke allerede findes på hylderne: "Vi hører ofte om forbrugernes individuelle ansvar for at skabe en bedre verden, men ifølge Julie Hill fører ideen om den 'grønne forbruger' ikke særlig langt.

For virkelig at kunne være en 'grøn' forbruger er man nemlig nødt til at have viden om alle de forskellige produkter og deres miljøpåvirkninger – en viden, som er praktisk talt umulig at opnå selv med et opbud af tid og engagement ud over, hvad de fleste kan mønstre.

Varer kan være forsynet med et mærke, der siger noget om bæredygtighed, f.eks. FSC-mærket for træ, men langt de fleste varer bærer ikke noget mærke. Papir uden FSC-logo kan være dårligt – men vi ved det ikke. Virksomheden har af den ene eller den anden grund ikke ønsket at bruge de ekstra penge på at blive certificeret. På samme måde fremgår drivhusgasudledningen ved et produkt sjældent, hvilket kan skyldes, at det koster et par hundrede tusinde kroner per produkt at opgøre dets "kulstof-aftryk".

Der mangler en samlet tilgang til deklaration af produkters "historie", dvs. obligatorisk deklaration af miljøbelastninger i hele produktets livscyklus. Men selv om vi havde adgang til en livscyklus-analyse for et produkt, skulle vi også være i stand til at fortolke resultaterne eller have kyndig vejledning. Julie Hill pløjede sig engang igennem et dokument, der beskrev livscyklus-påvirkningerne fra en Nokia 3G-mobiltelefon. Dets konklusion var, at telefonen medførte udledninger, der svarede til at fremstille og bage fem retter flødekartofler. Men hvordan skal man bruge den oplysning til at træffe et valg?

Den grønne forbrugers magt er også begrænset af en anden grund, tilføjer Julie Hill: Selv om vi i nogen grad kan foretage et valg i forhold til enkeltprodukter, er der ikke ret meget, vi kan gøre for at påvirke hele systemer. F.eks. er det umuligt for individuelle forbrugere at beslutte, hvordan vi forvalter næringsstofcyklussen, for det involverer store beslutninger om infrastruktur – om, hvordan vi behandler spildevand, om vores afhængighed af kunstgødning osv." (Julie Hill: *The Secret Life of Stuff*, Vintage, 2011, refereret i artiklen <http://modkraft.dk/artikel/b-redygtige-ting-til-folket>)

²⁸ "Socialt drejer det sig om at omfordele fra privat til kollektivt forbrug på områder, hvor kollektivt forbrug kan sikre en mere ligelig adgang til behovsopfyldelse og hvor belastningen af naturgrundlaget samtidig kan gøres mindre, også ved at flere deles om at bruge et produkt som f.eks. en bil, en vaskemaskine, en computer." (PP2004, s. 19) "Det offentlige forbrugs andel af økonomien må vokse, både fordi en udbygget velfærd øger ligheden mellem forskellige samfundsklasser og mellem kvinder og mænd, og fordi offentligt forbrug generelt belaster miljøet mindre end privat forbrug." (Vänsterpartiet s. 3)

²⁹ Vi skal "i højere udstrækning end i dag realisere produktivitetsudviklingen som fritid, i stedet for flere producerede materielle varer. Dette i form af en fortløbende, generel arbejdstidsforkortelse med lønkomensation og med seks timers arbejdsdag som et første skridt". (Vänsterpartiet s. 5)

³⁰ "Hvis vi i langt højere grad skal lave mad fra bunden, cykle til indkøb og taget toget på arbejde, reparere frem for at smide væk, generelt blive mindre afhængige af energiintensive produkter, så kræver det tid. Bæredygtig levevis kræver tid." (30-timersrapport s. 15)

³¹ "Men teknologi kan ikke i sig selv afværge klimakatastrofen. Forbedret teknologi og bedre brændstoffektivitet forslår intet, hvis mængden af industriprodukter, biler, flyrejser osv. fortsætter med at vokse som hidtil. Derfor er den røde tråd i denne klimaplan også et opgør med den ukritiske vækstpolitik og en satsning på bæredygtige job." (Klimaplan s. 3)

³² "For at sikre både klima, job og velfærd i fremtiden gælder det om at gennemføre en velordnet, retfærdig og rettidig omstilling til bæredygtige job. Men denne omstilling sker ikke, hvis markeds kræfterne fortsat får lov til at bestemme udviklingsretningen. Den kan kun gennemtvinges ved demokratisk styring og et stærkt folkeligt pres." (Klimaplan s. 24)

³³ "Den økonomiske krise er i mange lande blevet brugt til at svække de i forvejen utilstrækkelige klimatiltag. I Danmark har vi bl.a. oplevet, hvordan motorvejsbyggeri pludselig er blevet begrundet med hensynet til at genskabe vækst og arbejdspladser. Det er afgørende, at truslen om øget arbejdsløshed tværtimod mødes med krav om en

fremskyndet klimaindsats. Effektive klimaløsninger hænger tæt sammen med sikring af job og velfærd. I stedet for generelle ”vækstpakker”, hvor der pumpes penge ud til øget – klimanedbrydende – forbrug, er der brug for en kombineret satsning på klima og job samt en omstilling af forbrugssamfundet. [...]

Opbygningen af et klimavenligt samfund kan sikre masser af bæredygtige arbejdspladser, men det kræver en demokratisk planlægning og prioritering af det begrænsede miljømæssige råderum. Penge og arbejdskraft skal flyttes fra klimanedbrydende aktiviteter til aktiviteter, der bidrager til at omstille samfundet til at blive CO₂-neutralt.

På den ene side skal der generelt ske en begrænsning af energi- og ressourcekrævende forbrug. Inden for nogle områder må der ske en særlig indskrænkning eller afvikling af aktiviteterne. Det gælder bl.a. vej- og bilbrancherne, lastbiltransport, luftfart, svineproduktion, reklamebranchen, finanssektor og våbenindustri.

På den anden side skal der gennemføres en mobilisering af arbejdskraft til opbygningen af et klimavenligt Danmark. De forslag, som vi omtaler i denne plan, vil skabe et stort antal nye job, som er fremtidssikrede, fordi de bygger på beskyttelse i stedet for nedbrydning af klimaet og jordens ressourcer. Det er arbejdspladser inden for energirigtigt byggeri og energirenovering, vedvarende energi, kollektiv trafik, genanvendelse osv. Samtidig skal velfærden udbygges med nye job inden for offentlig sundhed, uddannelse og omsorg m.v., hvilket vil bidrage til satsningen på livskvalitet frem for forbrugskvantitet." (Klimaplan s. 24)

³⁴ "Job: Staten skal iværksætte etableringen af 100.000 nye klimajobs, med garanti for nyt job og evt. omskolen til dem, hvis arbejdspladser må reduceres af hensyn til klimaet [...] Også fagforeninger begyndte op til topmødet at engagere sig i klimaspørgsmålet. Siden har bl.a. Byggefagenes Samvirke fremlagt en fuldt finansieret plan for 25.000 klimajobs til energirenovering af boligmassen. Vi vil, sammen med alle andre der vil, være en central del af opbygningen af en kampagne for 100.000 nye klimajobs. [...]" (ÅM2010)

Se også Enhedslistens klimajobplan, 2011

(<https://web.archive.org/web/20160730092001/http://klima.enhedslisten.dk/klimajobplan>).

³⁵ "Den offentlige sektor skal således etablere klimajob i stort tal, og den skal sikre beskæftigelse og omskoling til dem, hvis arbejdspladser må reduceres af hensyn til klimaet." (Offentlig sektor s. 2)

³⁶ "Det er afgørende, at fagbevægelsen engagerer sig aktivt i klimakampen. Lønarbejderne må gøre deres indflydelse gældende for at sikre såvel klimaindsats som social tryghed over for profithensyn. Det må sikres gennem nye rettigheder på arbejdspladsen, sådan som bl.a. den internationale fagbevægelse har foreslået. Derfor foreslår Enhedslisten følgende rettigheder på arbejdspladsen:

- Garanti for fortsat beskæftigelse, efteruddannelse og omskoling ved de omlægninger, der er nødvendige af hensyn til klimaet.
- Ret til medbestemmelse over arbejdspladsens miljøspørgsmål gennem deres tillidsfolk, miljøudvalg og valg af klimarepræsentanter
- Ret til indsigt i virksomhedens udledninger af drivhusgasser, i dens teknologivalg og planer for energibesparelser, -anvendelse og -effektivitet
- Beskyttelse af ansatte, der oplyser offentligheden om miljørisici på arbejdspladsen
- Ret til at nægte farligt og miljøskadeligt arbejde." (Klimaplan s. 26)

"Virksomheder og kommuner over et vist elforbrug udarbejder en energispareplan med årlige energisparemålsætninger. Enhedslisten foreslår, at de ansatte inddrages i dette arbejde, så alle gode erfaringer og idéer inddrages, og – hvis de ansatte ønsker det – at der også udpeges en klimarepræsentant blandt de ansatte, til at varetage udarbejdelse og implementering af energispareplanen." (Klimaplan s. 8)

Se også ITUC & TUAC: *Trade Union Statement to COP13*, 2007 (https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/COP13_Statement.pdf).

³⁷ "Klima- og miljøpolitikken er et godt eksempel på et område, hvor den løbende forsvarskamp nødvendigvis må rejse spørgsmålet om magten over landbrug, transport og produktion og dermed nødvendigvis omfatter et angreb på selve kernen i kapitalismen." (PP)

³⁸ "For at gennemføre dette er det nødvendigt med en demokratisk planlægning, hvor langsigtede miljømæssige og sociale hensyn træder i stedet for kortsigtede profithensyn og krav om vækst. Unyttige og miljøskadelige aktiviteter skal afvikles, mens samfundsnyttige og miljøskånsomme aktiviteter udvikles og retten til arbejde garanteres." (PP)

³⁹ "Staten skal sørge for at der udvikles langsigtede planer for, hvordan alle sektorer efterhånden skal omstilles til økologisk drift." (PP 2004, s. 18)

⁴⁰ "Statens rolle i det økonomiske liv skal styrkes ved etableringen af en offentlig finanssektor, der kan fungere uden spekulation i forhold til løn- og budgetkonti, sikre billige boliglån og kreditter til virksomheder, som vil udvikle arbejdspladser på et bæredygtigt grundlag. (Offentlig sektor, s. 2)

"Hverken klimaet eller velfærden kan længere holde til et privat bankvæsen, der sætter vores opsparing i spekulation eller investerer dem i kulkraftværker eller virksomheder, der flytter job til udlandet. I stedet er der brug for demokratisk samfundsejede banker, således at vi kan tage demokratiske beslutninger om, hvordan vores opsparing skal forvaltes og sikre, at vores penge bliver brugt på en måde, der gavner miljøet og velfærden." (Klimaplan s. 25)

"Der etableres statslige banker, der stiller midler til rådighed for klimatiltag, grøn teknologi m.v. og som gør klima- og miljøbeskyttelse til betingelser for at investere i virksomheder." (Klimaplan s. 26)

⁴¹ "Den offentlige sektor er den største forbruger af varer og tjenesteydelser. Denne magt skal bruges til at stille krav til leverandører og tjenesteydere om at levere varer og ydelser som er produceret under overenskomstmæssige vilkår, som fremmer uddannelse og beskæftigelse af unge, og som er produceret med lav drivhusgasudledning, under miljømæssigt forsvarlige vilkår og ikke er transporteret unødigt langt." (Offentlig sektor s. 2)

"Det kan også blive en farbar vej at lade det offentlige foretrække indkøb af økologiske produkter og igangsætte økologiske produktioner eller aktiviteter, selvom der skal benyttes offentlige udbud." (PP2004, s. 17)

"Derfor arbejder Enhedslisten for: at alle offentlige indkøb omlægges til økologi, [...]" (PP2004, s. 20)

⁴² "Staten skal fremme efterspørgsel efter vindmøller, bygningsintegrerede solceller, bølgekraftanlæg og varmepumper ved at påbyde anlæg heraf – og støtte programmer til udvikling af VE-teknologi. Inden for boligsektoren skal det offentlige dreje efterspørgslen hen mod bæredygtige materialer og energibesparende installationer ved at ændre bygningsreglementer, og lade det offentlige gå foran med klimarenovering. Anlæg af helt nye jernbaner, letbaner, sporvogne og elektrificering af jernbanenettet for slet ikke at tale om indførelse af elbiler- og brintbiler overalt i den offentlige sektor – fra hjemmehjælper til minister – skal skabe nye afsætningsmuligheder for transportindustrien. Endelig skal de offentlige spisekøkkener i kommuner, i regioner og inden for staten bevilges midler til at købe økologiske fødevarer fra nærsamfundet, som kan åbne for en lokal og alsidig fødevarerindustri." (KrisepjeceII s. 19)

"De offentlige indkøb betyder meget for, at de miljørigtige produkter kan hjælpes på vej. Det offentliges indkøb ligger årligt på mellem 140 og 200 milliarder kroner afhængigt af, om man indregner udgifter til infrastruktur (veje etc.) og byggeri. To tredjedel af indkøbene sker i kommunerne. Derfor vil vi arbejde for, at offentlige institutioner går i spidsen med indkøb af økologiske produkter, og hvis det ikke findes, efterspørges de mest miljøvenlige produkter, både med hensyn til kemi og energiforbrug. Byggeri i offentligt regi skal være økologisk." (Handlingsprogram2005 s. 2)

⁴³ Såkaldt "forward commitment procurement", jf. Julie Hill: *Secret Life of Stuff. A Manual for a New Material World* (Vintage, 2011). Se anmeldelse: <http://modkraft.dk/artikel/b-redygtige-ting-til-folket>.

⁴⁴ "[...] Forskning, udvikling og innovationen [skal] lægges om til at udforske hvordan naturgrundlaget udnyttes rationelt og skånsomt. Indenfor tekstiler, husholdningsprodukter, energiproduktion, lokale spildevandsløsninger, fødevarer, rengøringsmidler, kosmetik og byggeri, ligger fundamentet for en produktion på baggrund af økologisk

dyrkede råvarer og med ugiftige hjælpestoffer allerede færdigt og skal blot udvikles. Indenfor bl.a. transport og logistik og helbredelse af sygdomme, er udviklingen ikke kommet så langt." (PP 2004, s. 18)

"Den offentlige sektor skal være langt mere offensiv med hensyn til selv at stå for forskning, teknologiudvikling og produktion, som kan skabe gode arbejdspladser og fremstille produkter, som vi har behov for og som kan være med til at skabe nye indtægter for den offentlige. En oplagt mulighed er forskning og udvikling af teknologi og produktion med hensyn til vedvarende energiforsyning. Derfor skal lovgivningen ændres, så kommunerne får ret til selv at starte produktion, som lever op til kriterierne om bæredygtighed både for miljø og arbejdsmiljø." (Offentlig sektor s. 2)

⁴⁵ "Offentlige innovationscentre

Forbindelsen mellem offentlig forskning og udvikling og demokratiske selskaber (non-profitprincippet) udgør endnu en åbning for udvikling af holdbare industriarbejdspladser. [...] Der er behov for offentlige forsknings- og udviklingscentre inden for:

- vind- og brint
- solceller
- solvarme
- bølgeenergi
- geotermisk varme
- snilde energibesparesesteknologier
- bæredygtige transportmidler (el-brint- og hybridbiler, eltog, gods på skinner energioptimerede skibe m.v.)
- bæredygtig godstransport på bane og skib (en nærmere omtale af disse centre findes i bilag 7)
- bæredygtig klimarenovering

De nye centre for energioptimale løsninger skal styrke forbindelsen til hele samfundet. [...]

De nuværende lukkede forbindelser mellem universiteter og erhvervslivets elite, skal erstattes af en åben og demokratisk organisering. Forsknings- og udviklingscentrenes bestyrelser skal sammensættes af repræsentanter fra centerets ansatte og af et bredt udsnit fra samfundslivet (dvs. foreninger og offentlige repræsentanter, der har interesse i den relevante teknologien energi så som Bølgekraftforeningen, OVE, Almennyttigt boligbyggeri, fagbevægelsen, miljøorganisationer, kommuner, men også de nuværende virksomhedsejere inden for den pågældende branche).

De nye forsknings- og udviklingsafdelinger er forpligtet til at sikre forbindelse til demokratiske, spekulationsfrie virksomheder, hvis overskud skal anvendes til at udvikle og producere vedvarende energiteknologi." (KrisepjeceII s. 23f)

⁴⁶ "Omstillingen til et bæredygtigt og klimavenligt Danmark med klima- og miljøvenlige job kræver massive offentlige investeringer, som er langt billigere end at lade stå til, men som ikke nødvendigvis betaler sig på kort sigt." (Klimaplan s. 24)

⁴⁷ "Enhedslisten vil derfor bruge den offentlige sektor som motor for at sætte gang i beskæftigelsen på en måde som gavner miljø, arbejdsmiljø og velfærd. (Offentlig sektor s. 2)

⁴⁸ "Offentlige investeringer skal tages i anvendelse i langt større omfang, end der lægges op til i dag: investeringer i energirenovering af hele bygningsmassen, byggeri af almennyttige lavenergiboliger, omstilling af energisystemet til vedvarende energi, udbygning af den kollektive transport, forbedring af kloakkerne osv. Den offentlige sektor skal således etablere klimajob i stort tal, og den skal sikre beskæftigelse og omskoling til dem, hvis arbejdspladser må reduceres af hensyn til klimaet.

Den offentlige sektor skal være langt mere offensiv med hensyn til selv at stå for forskning, teknologiudvikling og produktion, [...]" (Offentlig sektor s. 2)

"Det kan også blive en farbar vej at lade det offentlige foretrække indkøb af økologiske produkter og igangsætte økologiske produktioner eller aktiviteter, selvom der skal benyttes offentlige udbud." (PP2004, s. 17)

⁴⁹ "Økologiske produktioner i offentligt ejede virksomheder er den eneste måde man reelt og uden kunstige tilskud kan styre at der produceres til samfundets bedste." (PP 2004, s. 18)

⁵⁰ "Derfor skal lovgivningen ændres, så kommunerne får ret til selv at starte produktion, som lever op til kriterierne om bæredygtighed både for miljø og arbejdsmiljø." (Offentlig sektor s. 2)

"Kommunalfuldmagten skal udvides, så der sikres kommuner og regioner fuld ret til at oprette offentlige investeringsselskaber og dertil knyttede datterselskaber, der disponerer over overskud fra vind-, sol- og bølgeenergi. Offentlige selskaber skal være helt adskilt fra kommunekassen, være åbne og demokratisk drevne, dvs. styret efter et erklæret bæredygtigt og klimavenligt formål. (Klimaplan s. 27)

⁵¹ "Derfor støtter Enhedslisten også opbygningen af demokratiske og kollektive alternativer til den kapitalistiske og profit-orienterede produktion, såsom kooperativer, forbruger-kooperativer, kollektivt ejede banker og sparekasser og andre former for produktion fri for profitkrav. Ligesom vi arbejder for at lønmodtagernes pensionsfonde bliver reelt demokratiske, så lønmodtagerne kan vælge at investere socialt og bæredygtigt." (PP)

"Demokratisk produktion

I det hele taget er det afgørende, at almindelige borgere og ansatte i private og offentlige virksomheder engagerer sig og i fællesskab påvirker udviklingen. Det skal også gøres muligt gennem åbne og demokratisk organiserede ejerformer, hvor bæredygtige og sociale hensyn er drivende, frem for størst mulig vækst og profit:

Demokratiske produktionsvirksomheder

Ny lovgivning skal sikre mulighed for at oprette demokratiske produktionsvirksomheder, hvor kapitalindskyderne med deltagelse fra ansatte og brugere er forvaltere af en behovsstyret og formålsbestemt produktion. Det vil sige, at overskud er øremærket til sociale og bæredygtige løsninger, og at ansatte og brugere deltager i virksomhedens styring. [...]

Andelsejet jordbrug

Foreninger og enkeltpersoner skal have mulighed for at eje eller leje jord for at drive bæredygtigt og klimavenligt landbrug. Andelseje af jord og leje af jord skal fremmes." (Klimaplan s. 27)

"De alternative virksomheder, som Enhedslisten ønsker fremmet, er kendetegnet ved:

- At der ikke kan udtrækkes kapital til private formål, og at virksomheden ikke betaler ekstraordinært høje lønninger og giver dyre frynsegoder.
- At overskud anvendes til virksomhedens fremme eller almennyttige formål.
- At virksomheden enten er direkte ejet af de ansatte og/eller forbrugerne eller deres demokratiske organisationer eller medlemmer af disse organisationer eller det offentlige.
- At de ansatte har reel medbestemmelse på deres egne arbejdsvilkår og arbejdsmiljø og rettidig forhandlingsret, når det handler om større beslutninger om virksomhedens økonomi, miljø, investeringer, omstruktureringer og outsourcing samt ret og tid til møder i arbejdstiden.
- At virksomheden har et socialt, økologisk og anerkendt behovsorienteret sigte.

Disse virksomheder kan være organiseret som demokratiske kooperativer, socialøkonomiske virksomheder, offentlig produktion, medarbejderejede virksomheder og andelsvirksomheder." (Produktionspolitik kapitel 10)

"Når lønmodtagernes skattepenge bruges til at sikre virksomheders udvikling, bør medarbejderne også sikres afgørende indflydelse på virksomhedens investeringer og udviklingsplaner. Støtteordninger bør indrettes sådan, at de opmuntrer til at etablere kollektive ejerformer, hvor medarbejdere, lokalsamfund, kommuner, regioner, stat m.v. kan indgå."

(Produktionspolitik kapitel 10)

⁵² "Men så længe traditionelle private profitorienterede virksomheder dominerer, vil de alternative blive presset af konkurrencen på det kapitalistiske marked. Denne konkurrence er ikke nødvendigvis "på lige vilkår", fordi de private virksomheder ofte er større og mere kapitalstærke, og fordi de har større muligheder for at presse deres ansatte, øge overskuddet og dermed kunne producere mere effektivt og billigt.

Derfor arbejder Enhedslisten for, at love, regler, skatter, afgifter og tilskudsordninger favoriserer virksomheder med udvidet demokratisk indflydelse og arbejderkontrol og medarbejderejede virksomheder, der producerer bæredygtigt og socialøkonomisk, bliver favoriseret i forhold til traditionelle virksomheder." (Produktionspolitik s. 12f)

⁵³ "Planlovens formålsparagraf skal derfor udvides med en bestemmelse om, at erhvervslivets investeringsbeslutninger skal gennemføres på et bæredygtigt grundlag, ligesom borgerne skal have indsigt i virksomhedernes regnskaber og investeringsbeslutninger. Borgerne skal på borgermøder - som led i vedtagelse af lokalplaner – kunne stille krav til private som offentlige virksomheder om

- miljøplaner der sikrer indfrielse af offentligt vedtagne mål om et bæredygtigt samfund, herunder nedbringelse af CO2 udslip gennem energispareplaner og den mest miljøvenlige teknologi.

- jobplaner, herunder praktikpladser for unge og voksne, der indfrier lokalsamfundets beskæftigelses- og uddannelsespolitik." (krisepjece s.18)

⁵⁴ "Vi vil mere saglig vareoplysning, færre reklamer, mindre forbrugerrisme og mere forbrugerindflydelse på produktion og vareudbud." (Produktionspolitik s. 2)

⁵⁵ "Ligesom vi arbejder for at lønmodtagernes pensionsfonde bliver reelt demokratiske, så lønmodtagerne kan vælge at investere socialt og bæredygtigt." (PP)

⁵⁶ "Et rent miljø og økologisk omstilling er internationale krav, og Enhedslisten vil arbejde for internationale aftaler med minimumsstandarder, hvor lande og regioner har ret til at gå foran. Aftaler kan f.eks. laves i FN-regi, hvor det skal være en hovedopgave at formulere miljømæssige og sociale krav, f.eks. universelle rettigheder til rent vand og offentligt ejerskab til vandressourcer. Fri og lige adgang til rent og sundhedsbevarende drikkevand skal være en menneskeret for alle. Derfor skal kampen mod privatisering af drikkevandsforsyningen uanset om denne finder sted i andre lande eller herhjemme kædes sammen med kampen mod markedsføring, privatisering og udliciteringer. Vi kræver grøn forvaltning af vandressourcerne." (Handlingsprogram2005 s. 1)

⁵⁷ "Enhedslisten støtter internationale minimumskrav – også i EU – i forhold til miljø, klima, forbrugerbeskyttelse og dyrevelfærd. Vi fastholder imidlertid også alle landes ret til at stille skrapere krav på disse områder, end dem der fremgår af de internationale aftaler. (EU-politik afsnit 10)

⁵⁸ "Også demokratiet er under pres fra EU. I dag bestemmer EU en stadig større del af lovgivningen herhjemme, og det repræsentative demokrati tømmes for indhold og fratages det politiske manøvrerum. [...] Og det forhindrer indførelsen af en lang række progressive forbedringer, hvor hensynet til det indre marked i dag står over hensynet til forbrugere, miljø og sundhed. Derfor er Enhedslisten stærke modstandere af EU og støtter en dansk udmeldelse såvel som en nedlæggelse af EU og oprettelsen af et socialt og grønt demokratisk samarbejde i stedet." (PP)

"Kernen i EU er det indre marked, hvor varer, arbejdskraft, kapital og tjenesteydelser kan bevæge sig fuldstændig uhindret i jagten på profit – de såkaldte "fire friheder". Selv om der på en række områder er lagt en fælles bund gennem minimumsstandarder, så er resultatet blevet et pres for at forringe velfærd, løn- og arbejdsforhold, miljø, natur, forbrugerbeskyttelse, dyrevelfærd m.v. i lande eller sektorer med de bedste forhold." (EU-politik afsnit 3)

"Men EU vil også være en forhindring længe inden vi overhovedet snakker grundlæggende samfundsforandringer. For eksempel kan Danmark ikke gennemføre aktuelle og jordnære forbedringer som en effektiv afskaffelse af social dumping, forbud mod miljø- eller sundhedsskadelige stoffer eller afskaffelse af lange dyrplageritranporter uden at komme på kant med EU-traktaten. Derfor arbejder Enhedslisten i Danmark og i samarbejde med andre socialistiske og demokratiske kræfter i resten af Europa for at svække, nedbryde og afskaffe EU. Sådant en udvikling vil danske udmeldelse kunne bidrage til. Når befolkningens interesser i hverdagen står over for EU's, så vælger vi altid at forsvare befolkningens interesser." (EU-politik, afsnit 8)

"Miljøpolitik i Danmark styres i vidt omfang fra EU. EU's hovedformål er at alle producenter i Europa har lige markedsadgang indenfor EU, og at styrke europæisk industri og landbrugseksport til verdensmarkedet. EU vil have

turbo på væksten, og et af de væsentligste redskaber er privatisering af produktion, service og tjenesteydelser. Med markedsåbning som argument presser EU og WTO på for at få en mindre restriktiv miljølovgivning. Miljøstandarder skal være så lave, at alle kan være med, høje standarder betragtes som handelshindringer, miljøregler bliver harmoniseret, og muligheden for et land til at gå foran med høje krav og forbud fjernes." (Handlingsprogram2005 s. 1)

"De tiltag, som beskrives i dette program, står både nationalt og internationalt i modsætning til EU's krav om liberalisering af økonomien. Enhedslisten vil udfordre EU's regler så langt som muligt. Der eksisterer stadigvæk en række uudnyttede muligheder for offentligt indkøb, som tager hensyn til miljø, mennesker og skattebetaling. Men i sidste ende vil en gennemførelse af programmet føre til et opgør med EU og kan derfor rejse spørgsmålet om Danmarks medlemskab af EU." (Produktionspolitik s. 5)

⁵⁹ "Store dele af Danmarks såkaldt vedvarende energi er biomasse. Men den energikilde er ikke bæredygtig, da skov fældes, uden at der plantes igen, og lever ikke op til at være CO₂-neutral. Planter der træer igen, sker dette som plantager, som langt fra leverer samme biodiversitet og økosystemtjenester som gammel skov." (NOAH 2017. Årsberetning – Miljøretfærdighed nu! https://noah.dk/sites/default/files/2017-05/NOAH%20%C3%A5rsberetning%202016_0.pdf)

⁶⁰ "EU vil eksportere kvotehandelsfiasko", *Solidarit*, nr. 5, december 2015, s. 7-9, <https://www.yumpu.com/da/embed/view/ixvBZpRnU9eEyVks>.

⁶¹ "Det betyder, at Danmark også må begrænse de CO₂-udledninger, som forårsages af industriproduktion, der er forlagt til f.eks. Kina." (Klimaplan s. 7)

⁶² Se f.eks. Tarjei Haaland: »Greenpeace: Danmark skal fremskynde afvikling af olie-gas i Nordsøen«, 23.11.2016 (<http://www.altinget.dk/energi/artikel/greenpeace-danmark-skal-fremskynde-afvikling-af-olie-gas-i-nordsoeen>) og Maria Reumert Gjerding: »Nordsø-aftalen slår skår i Danmarks image som grønt foregangsland«, Information, 3.4.2017 (<https://www.information.dk/debat/2017/04/nordsoe-aftalen-slaar-skaar-danmarks-image-groent-foregangsland>).

⁶³ "100% vedvarende energi i 2040: Enhedslisten arbejder for, at Danmark skal være helt uafhængig af fossile brændsler i 2040. Dette betyder at der hvert år skal ske en omfattende udbygning med vedvarende energi. Udover en massiv udbygning med vindenergi, primært ejet af kommunerne og befolkningen, skal der også udbygges med andre vedvarende energiteknologier som bølgekraft, solenergi og geotermi. Enhedslisten arbejder for, at der sættes ressourcer af til at udvikle, afprøve, demonstrere og modne disse teknologier." (Klimaplan s. 4)

⁶⁴ "Der oprettes en energisparefond, der kan yde rentefrie lån til boligejere, der ønsker at energirenovere deres bolig og til kommuner, der ønsker at energirenovere kommunale bygninger. Borgere og kommuner kan betale lånene tilbage over varmeregningen, ved at den økonomiske besparelse på varmeregningen, der realiseres ved renoveringen, tilfalder fonden, indtil lånet er betalt ud." (Klimaplan s. 9)

⁶⁵ "[...] Essentielt for Enhedslistens energiplan er da også, at man kan lagre energien i brintlagre eller i batterier." (Klimaplan s. 10) "Der er behov for yderligere forskning, inden det er muligt at lægge sig fast på, hvordan energien skal lagres i fremtidens energisystem, herunder hvordan transportsektoren kan indgå som lager i form af batterier til el-drevne køretøjer." (s. 11) "Uden for fjernvarmenettet skal bygningerne have vedvarende energi integreret i form af f.eks. solfangere eller varmepumper. Fjernvarme fastholdes som forsyningskilde til bygninger, der i dag er tilsluttet fjernvarmenettet, men fjernvarmesystemet baseres på vedvarende energi. [...] Fremtidens fjernvarmesystem er som i dag tæt integreret med elproduktionssystemet, hvor overskydende el lagres i brintlagre, der opvarmer fjernvarmevandet, når energien igen frigives i brændselsceller. Yderligere integreres solfangere og varmepumper i systemet. Der kan også være store potentialer ved anvendelse af geotermisk varme fra undergrunden, der kan indgå i fjernvarmesystemet." (s. 14)

⁶⁶ "Men en hurtig overgang til vedvarende energi kræver, at energisektoren underlægges demokratisk styring og ejerskab i stedet for at være overladt til kortsigtede økonomiske interesser. Enhedslisten kræver privatiseringen af

DONG standset og prioriterer et bredt folkeligt og kommunalt ejerskab i energiforsyningen og en folkelig og kommunal deltagelse i udbygningen. Enhedslisten ønsker, at energiforsyning fritages for spekulation, og at et evt. overskud tilfalder befolkning og kommuner. Således skal minimum 50% af vindmølleandelene tilbydes til lokalbefolkningen i oplandet til møllerne. De resterende 50% skal tilbydes til befolkningen i andre dele af landet og kommunerne. For havvindmøllers vedkommende skal staten og de forbrugerejede energiselskaber også ind som andelshaver. I stedet for privatiseringen af DONG vil Enhedslisten bruge det statslige energiselskab som en vigtig aktør til f.eks. at opstille de store havvindmølleparker og kommende bølgekraftanlæg. Også forsøg og udviklingsopgaver inden for vedvarende energi kan foretages af et statsejet selskab." (Klimaplan s. 10)

⁶⁷ Se Klimaplan s. 20.

⁶⁸ "Enhedslisten er modstandere af, at man forsøger at kompensere for en nedadgående fangst af vilde fisk, ved at skabe stærkt forurenende systemer af 'burfisk'. [...] Derudover risikerer satsningen på havbrug at forstærke problemet med overfiskeri. Det skyldes, at der bruges 2,5 kg vilde fisk til at producere 1 kg fisk i havbrug [...]." (Fiskeripolitik s. 12)

⁶⁹ I stedet for denne sætning om elektrobenzin. "På sigt kan der produceres elektrobenzin baseret på vindenergi til brug i tung transport og i fly." Giver sætningen ikke indtryk af, at det er en teknologisk løsning, som vil kunne spille en væsentlig rolle inden for de nærmeste årtier? Hvorfor nævne denne teknologi, når vi ikke nævner f.eks. batterier eller regulering af flyruter? Og er det sikkert, at elektrobenzin er en tilstrækkelig klima- og miljøvenlig løsning? I en afhandling på Aalborg Universitet bemærker Iva Ridjan Skov: »Det er vanskeligt at give specifikke anbefalinger vedrørende offentlig regulering, da det er teknologiske forandringer over 40 år, der vurderes. Endvidere er der mange usikkerheder inden for udviklingen af visse teknologier, som er nødvendige for produktionen af disse brændstoffer, f.eks. hvorvidt de vil kunne leve op til de tekniske forventninger, og hvorvidt de vil være økonomisk realiserbare.« I afhandlingens forslag til en køreplan for udviklingen står det klart, at der er meget, der bør undersøges nærmere, før man kan begynde at indføre elektrobrændstoffer til fly, herunder hvordan flymotorerne fungerer med disse brændstoffer. Også miljøpåvirkningerne skal undersøges nærmere, da det er omstridt, om genanvendelse af udledt CO₂ bidrager til at reducere udledningerne eller bare overflytter udledninger fra en sektor til en anden. Man bør undersøge miljøeffekterne ved produktionen af elektrobrændstoffer for at finde ud af, hvilken virkning f.eks. produktion af CO₂-elektrobrændstoffer faktisk har på udledningerne. Det er vigtigt for at afklare elektrobrændstoffers rolle i modvirkning af klimaforandringer og for at kunne betegne disse brændstoffer som kulstofneutrale. Desuden er det vigtigt at undersøge miljøeffekten af de materialer og ressourcer, der bruges i produktionscyklussen, f.eks. materialer anvendt til elektrolysemoduler eller vandforbruget ved brintfremstilling.

(Iva Ridjan Skov: *Integrated electrofuels and renewable energy systems*, Department of Development and Planning, Aalborg University, 2015, s. 110,

http://vbn.aau.dk/files/222785116/Ridjan_Integrated_electrofuels_and_renewable_energy_systems_PhD_2015.pdf)

⁷⁰ "Trafikforskningen viser, at en udbygning af motorvejssystemet uden tilstrækkelige incitamenter til overflytning i ny kollektiv infrastruktur primært fører til opfyldning af nybyggede motorveje med biler. Derfor foreslår Enhedslisten et totalt stop for udbygningen af motorveje og at pengene i stedet bruges til investeringer i det kollektive transportsystem." (Klimaplan s. 19)

⁷¹ "Drivhuseffekten som følge af flyrejser er 2-4 gange højere end udledningen af CO₂ i sig selv indikerer, fordi udslippene sker i stor højde. Enhver udbygning af lufthavnskapaciteten må derfor stoppes. En nedbringelse af CO₂ udslippet må derfor medføre en begrænsning af flytransporten, og først og fremmest må anlæg og udvidelse af lufthavne stoppes helt." (Klimaplan s. 19)

⁷² "I en bæredygtig trafikpolitik skal der sættes målet ind mod de mest miljøbelastende transportmidler: biler, hurtigfærger og fly. Trafiksanering og -omlægning er nødvendige forudsætninger for at samfundet ikke efterlader en

tung miljøarv til de næste generationer og disse problemer knytter sig ikke kun til bolig-arbejdspladstrafikken, men i lige så høj grad til den kaotiske og hastigt voksende fritids- og ærindetrafik. Enhedslisten går imod anlæg af flere eller bredere motorveje i Danmark. I byerne skal bilernes tumleplads reduceres, bl.a. ved at indføre flere busbaner og cykelstier." (PP2004, s. 20)

⁷³ "Der skal satses på bedre og billigere kollektiv trafik, så denne kan overtage størstedelen af bil- og flytrafikken. Det fordrer dog, at der sker en massiv udbygning af togtrafikken, suppleret med et fleksibelt, finmasket net af busser og letbaner." (PP2004, s. 20)

⁷⁴ F.eks. som tilbringer til trafikknudepunkter og stationer.

⁷⁵ "Investeringer i infrastruktur til den kollektive trafik kan ikke stå alene, men skal følges op af økonomiske virkemidler, der får flere danskere til at vælge bilen fra. Omvendt er det også nødvendigt at investere i en markant opgradering af den kollektive trafik inden økonomisk regulering af bilisternes adfærd indføres. Investeringer i flere motorveje er ikke vejen frem, og bidrager udelukkende til flere biler på vejene. Tværtimod skal bilerne have mindre plads, og pladsen skal i stedet gives til busser med egne busbaner både på motorveje og i byerne. Der etableres sporvogne fra byernes randområder ind til centrum. Skinnerne udbygges, så der både er plads til tog til nærområdet, og hurtige forbindelser mellem de større byer." (Klimaplan s. 16)

⁷⁶ "Godstrafikken foregår i dag næsten udelukkende med energitunge containerskibe og lastbiler, mens banegods og småskibstrafik mister terræn. Denne udvikling skal vendes og der skal anlægges lavteknologiske decentrale godsterminaler så det atter bliver nemt og billigt at forsende gods, også over korte afstande. Der indføres maksimumgrænser for hvor langt lastbiler må køre, bompenge, afvikling af kørselsfradraget, indførsel af lastbilafgifter mv." (PP2004, s. 20)

⁷⁷ "I dag transporteres gods i høj grad med lastbiler eller fly, hvilket er en stor bidragsyder til CO2 udledningen. For at tilskynde til, at godstransporten i stedet overføres til skinner, vil Enhedslisten indføre forhøjede afgifter for lastbilstransporter i Danmark og indføre brændstofafgifter på flytrafikken." (Klimaplan s. 19)

⁷⁸ I Danmark bor nu næsten 9 borgere ud af 10 i byer. For 50 år siden var det 7 borgere ud af 10.

⁷⁹ "Vi ønsker at fremme en politik for levedygtige byer, hvor arbejdspladser, boliger og service placeres således, at der er kortest mulig afstand mellem de funktioner, der bruges oftest. Den levedygtige by skal bygge på en strategi med lokale kredsløb og med recirkulation af næringsstoffer fra by til land." (Handlingsprogram2005 s2)

"Grundstammen i al transport er imidlertid gang og cykling, derfor skal boliger, indkøb, arbejde og fritid integreres i et geografisk afgrænset og attraktivt rum. Også af hensyn til befolkningens sundhed er det vigtigt at gøre vilkårene for gående og cyklister bedre, således at flere vælger disse transportformer." (PP2004, s. 20)

⁸⁰ "Forbruget af ressourcer i boligerne i Danmark er meget stort. Dels bruges store ressourcer ved opførelse af boliger, dels er energiforbruget i boligerne stort. Derfor skal boligbyggeriet omlægges således, at der kun opføres boliger med lavest mulige energiforbrug, med et materialevalg baseret på lang holdbarhed og lokale materialer. Boligbyggeriet bør desuden planlægges så det indgår i miljømæssigt, socialt og økonomisk bæredygtige lokalsamfund. Parkeringsarealet i byerne skal reduceres, især i bymidterne. Dermed frigives arealer, som enten kan bebygges eller blive til grønne områder." (PP2004, s. 20)

⁸¹ "Etablering af store indkøbscentre og kontordomiciler i forstæderne og byområdernes periferi skaber megen biltransport og skal undgås. Sådanne arbejdspladser skal i stedet lokaliseres tæt på bymidterne med bedst mulig tilgængelighed med kollektiv transport. De enkelte indkøbscentres størrelse skal begrænses, så de ikke udkonkurrerer de lokale dagligvarebutikker i boligområderne." (PP2004, s. 20)

⁸² "Den store stigning i varetransporten i løbet af de sidste halvtreds år har påvirket CO2-udledningerne voldsomt. En række undersøgelser viser, at mængden af kulstof, der er indlejret i international handel, er enorm – måske så meget som 25 procent af al den udledte CO2. Drevet af billige brændstof- og transportomkostninger strækker de globale

forsyningskæder for fremstillede varer og mad sig nu over mange tusinde kilometer. Lokalt tilgængelige produkter, som f.eks. flaskevand, importeres fra Fiji til Frankrig, hvilket involverer uhyrlige mængder CO₂. [...]

Den stigende andel af varer, der transporteres over store afstande, fremgår af "fødevarekilometer" og den deraf følgende stigning i udledninger, der knytter sig til transporten af fødevarer. I 1998 nåede værdien af landbrugsvarer, der handles over grænserne, 456 mia. dollars, tre gange mere end 20 år tidligere. I 2007 nåede tallet 700 milliarder dollars. Som et eksempel på dette "store madbytte" importerer Storbritannien hvert år 240.000 tons svinekød, og eksporterer derefter 195.000 tons tilbage hvert år. I mellemtiden blev den britiske import af mad firedoblet mellem 1992 og 2007, og fødevarertransport tegner sig for en betydelig og voksende andel af både luft- og vejtransport. (DEFRA). En DEFRA-undersøgelse fra 2005 af fødevarekilometer viste, at fødevarertransport årligt producerer 10 mio. ton CO₂." (ITF Climate Change Working Group: *Transport workers and climate change: towards sustainable, low-carbon mobility*, 2010, <http://www.itfglobal.org/media/643630/itf-climate-change-conference-discussion-document-2010.pdf>).

⁸³ "Den offentlige sektor er den største forbruger af varer og tjenesteydelser. Denne magt skal bruges til at stille krav til leverandører og tjenesteydere om at levere varer og ydelser som [...] ikke er transporteret unødigt langt." (Offentlig sektor s. 2)

⁸⁴ "En produktion baseret på at dække lokale behov vil reducere transportbehov, energiforbrug og trafikforurening." (PP2004, s. 21)

"Danmark er som sagt meget afhængig af handel med udlandet. Vi ønsker at reducere importen og øge selvforsyningen i Danmark. Andre lande skal også have ret til at øge selvforsyning. Selvforsyning kan være nødvendigt i tilfælde af kriser og krig, og det er et godt bæredygtigt princip, at der skal være så kort som muligt fra produktionsstedet til forbrugerne." (Produktionspolitik s. 5)

"Med lignende tendenser for varetransport i andre økonomiske sektorer er det afgørende at reducere de afstande, som varerne transporteres over, for at reducere emissionerne i transportsektoren. En genlokalisering af økonomien, hvor flere varer og tjenesteydelser produceres og leveres lokalt, er vigtig for at reducere godstransporten. Desuden vil en reduktion af godstransporten kræve en revurdering af, hvilke importerede varer og tjenesteydelser fra andre regioner der faktisk er nødvendige." (ITF Climate Change Working Group, citeret ovenfor).

⁸⁵ "Enhedslisten arbejder for økologisk omstilling af hele samfundet. Det indebærer udvikling og indførelse af økologiske produktionsmetoder, der gennem bæredygtig ressourceudnyttelse fremstiller produkter og udvikler energianvendelse, som hverken under fremstillingen, ved brug eller ved bortskaffelse bidrager til miljø- og klimaproblemer." (Handlingsprogram 2005 s. 2)

⁸⁶ Se f.eks. *Solidaritet* nr. 7, april 2016: Tema om cirkulær økonomi,

<https://www.yumpu.com/da/embed/view/m4pPwFghZrfEI9xV>

⁸⁷ "Vi beslægtlægger i virkeligheden enorme arealer i andre verdensdele til dækning af vores forbrug. Dette skal begrænses og disse arealer skal i stedet anvendes lokalt til afhjælpning af sult og nød, og give grundlag for øget velfærd." (PP2004, s. 19)

I bygge- og anlægsarbejder bruges f.eks. både grus fra naturskønne områder i Danmark og kinesisk granit udvundet under kummerlige arbejdsforhold.

⁸⁸ "Materialeforbruget skal reduceres og ikke bare det materialeforbrug, der indgår som synlige råstoffer i slutproduktet, men opfattet som den samlede mængde af materialer, der 'flyttes rundt på' ved fremstillingen, det man kalder produktets samlede 'økologiske rygsæk'." (PP2004, s. 19)

⁸⁹ F.eks. skal nye byggematerialer skabes ud fra gamle, hvor det er muligt, og byggeri med ikke-fornybare materialer må mødes af miljø- og kvalitetskrav, der sikrer, at bygninger og anlæg holder i mange år og kan genbruges, hvis de må rives ned.

⁹⁰ "Dette samfund vil grundlæggende være organiseret efter at affaldsprodukter hurtigt omdannes til ressourcer." (PP 2004, s. 18)

⁹¹ "Affald og ressourcer" i *Kommunalvalgåndbogen 2013*, <http://gkn.enhedslisten.dk/node/17511>.

⁹² "Produkter skal kunne skilles ad i let genanvendelige dele. Det betyder, at råstoffer skal genanvendes, så vidt det overhovedet er muligt. Organisk affald skal cirkuleres tilbage til jorden som kompost og gødning." (Handlingsprogram 2005 s. 2)

⁹³ Se *Solidaritet* nr. 7, april 2016: Tema om cirkulær økonomi, (se s. 15-19),

<https://www.yumpu.com/da/embed/view/m4pPwFghZrfEI9xV>

⁹⁴ "Levetiden for produkterne skal mangedobles" (PP 2004, s. 18)

⁹⁵ "Produkterne skal fremstilles med længere levetid og bedre muligheder for reparation i stedet for total udskiftning. De skal kunne skilles ad i de bestanddele de er lavet af, så bestanddelene kan genanvendes og en større del af produktionen skal baseres på genanvendelse af ressourcer. I dag er det desværre sådan, at det ofte ikke kan betale sig at reparere fx elektroniske og elektriske apparater. Vi foreslår derfor, at det offentlige - evt. i tilknytning til de kommunale genbrugscentre - etablerer reparationsværksteder på non-profit-basis." (PP 2004, s. 19)

⁹⁶ GESAMP-ekspertgruppens globale vurdering af effekterne af mikroplastik: *Sources, fate and effects of microplastics in the marine environment: A global assessment*, IMO 2015.

⁹⁷ "Det er afgørende, at fagbevægelsen engagerer sig aktivt i klimakampen. Lønarbejderne må gøre deres indflydelse gældende for at sikre såvel klimainsats som social tryghed over for profithensyn." (Klimaplan s. 26)